

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Římský vliv na germánský kmen Cherusků

Roman Impact on Cherusci

Hana Švitorková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Keparťová, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Římský vliv na germánský kmen Cherusků* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 4. 2023

Tímto bych chtěla poděkovat paní doc. PhDr. Janě Kepartové, CSc., vedoucí mé bakalářské práce, za odborné rady, cenné postřehy a věnovaný čas.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá římským vlivem na germánský kmen Cherusků v období od posledních dvou desetiletí 1. století př. Kr. do roku 90 po Kr. Práce si klade za cíl určit, do jaké míry byl kmen ovlivněn vztahem s Římem, jenž ve zkoumaném období několikrát nabyl přátelské i nepřátelské podoby. Práce nejprve podává ucelený přehled starověkých písemných a archeologických pramenů, dostupných informací o samotném kmeni a dějin římsko-cheruských vztahů. Druhá část se zabývá vlivem římského působení v Germánii na moc cheruských náčelníků a kmenové aristokracie. Zkoumány jsou vnitřní vztahy v kmeni ovlivněné římskými luxusními dary a finanční podporou cheruských aristokratů. Následující kapitola se zabývá romanizací náčelnických synů na příkladu Arminia a Flava, synů cheruského náčelníka Segimera. Poslední část se věnuje družinám náčelníků, cheruskému působení v auxiliích římské armády, germánské osobní strážci císařů julsko-klaudijské dynastie (tzv. *Germani corporis custodes*) a vlivu Říma na germánské válečnictví. Při řešení byla použita zejména analýza primárních a sekundárních pramenů. Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že římská říše měla nesmírný vliv na společenské, kulturní i vojenské aspekty života kmene Cherusků. Moc náčelníků kmene a aristokracie byla silně ovlivněna vnitřními spory, jež byly zapříčiněny prořímskými a protiřímskými postoji jednotlivých členů cheruské vládnoucí vrstvy. Řím tyto spory aktivně prohluboval podporou prořímských cheruských aristokratů a později i králů. Snahy o romanizaci synů náčelníka Segimera byly úspěšné jen částečně, neboť Římu zůstal loajální pouze Flavius, mladší ze synů, zatímco jeho starší bratr Arminius proti Římu vedl povstání, při němž využíval své znalosti nabyté během vojenské služby v římských pomocných jednotkách. Z výzkumu vyplývá, že o romanizaci kmene se zasloužili především cheruští vojáci sloužící v římských auxiliích, a stejně tak obchodní kontakty Cherusků s římskými vojenskými tábory. Římský vliv se pak nejvíce projevil v germánském způsobu boje. Germáni se dokázali římské bojové taktice nejen přizpůsobit, nýbrž ji sami přejímali, a to včetně jejich vojenské organizace, disciplíny i zbraní. Z výzkumu je zároveň patrné, že Cheruskové měli stejný, ne-li větší vliv na římskou říši, neboť jimi vedená bitva v Teutoburském lese znamenala zásadní obrat v římské zahraniční politice, a zároveň zmařila veškeré snahy učinit z území svobodné Germánie další z římských provincií.

KLÍČOVÁ SLOVA

Cheruskové, Germánie, Arminius, bitva v Teutoburském lese, romanizace, auxilia.

ABSTRACT

This Bachelor Thesis is focused on the Roman impact on Cherusci in the period from the last two decades of the 1st century BC to 90 AC. The Thesis aims to determine the extent of the impact of the Roman-Cherusci relation on the tribe, which took a friendly as well as hostile form for several times during the researched period. First, the thesis provides an overview of the ancient literary and archaeological sources, of available information about the tribe itself, and of the history of Roman-Cherusci relations. The second part deals with the impact of the Roman presence in Germania on the power of Cherusci chieftains and aristocracy. The internal relations in the tribe, influenced by the Roman luxurious gifts and financial support of the Cherusci aristocrats, are researched. The next chapter focuses on the romanization of the chieftain sons on the example of Arminius and Flavus, the sons of Cherusci chieftain Segimer. The last part deals with the retinue of chieftains, with the Cherusci presence in the auxiliaries of the Roman army, with the Germanic personal guard of the emperors of the Julio-Claudian dynasty (the so-called *Germani corporis custodes*), and with the Roman impact on the Germanic warfare. In the research, the analysis of primary and secondary sources was used. The conducted research found that the Roman empire had an immense impact on the social, cultural, and military aspects of the life of the Cherusci. The power of the tribe's chieftains and aristocracy was heavily influenced by the internal conflicts which were caused by the pro-Roman and anti-Roman stances of individual members of the Cherusci ruling class. Rome was actively deepening those conflicts by supporting the pro-Roman Cherusci aristocrats and later also kings. The efforts to romanize the sons of chieftain Segimer were successful only partially, as only Flavus, the younger of the sons, remained loyal to Rome, whereas his older brother Arminius led an anti-Roman rebellion whilst using knowledge acquired during his military service in Roman auxiliary troops. The research shows that Cherusci soldiers serving in the Roman auxiliaries as well as close business contacts of Cherusci with Roman military camps contributed to the romanization of the tribe. The Roman impact was most evident in the Germanic warfare. The Germanic people not only adapted to the Roman combat tactics, but also adopted it themselves, as well as their military organisation, discipline, and weapons. The research also shows that Cherusci had the same, if not greater impact on the Roman empire, as the Battle of Teutoburg forest meant a major turning point in the Roman foreign policy and thwarted any efforts to make free Germania one of the Roman provinces.

KEYWORDS

Cherusci, Germania, Arminius, Battle of the Teutoburg Forest, Romanization, Auxilia.

Obsah

Úvod.....	8
1 Prameny.....	10
1.1 Starověké písemné prameny	10
1.2 Archeologické prameny.....	13
1.2.1 Naleziště Kalkriese u Osnabrücku	14
2 Kmen Cherusků.....	15
2.1 Lokalizace kmene	15
2.2 Vztahy s okolními kmeny.....	16
2.3 Společnost.....	18
3 Dějiny cherusko-římských vztahů.....	20
3.1 Římané v Germánii.....	20
3.2 Drusovy výpravy do Germánie (12 – 9 př. Kr.)	22
3.3 Tiberiova politika v Germánii (8 – 7 př. Kr)	23
3.4 <i>Immensum bellum</i> (1 – 5 po Kr.)	24
3.5 Bitva v Teutoburském lese	25
3.5.1 Situace v Germánii před bitvou.....	25
3.5.2 Varus místodržitelem Germánie.....	26
3.5.3 <i>Saltus Teutoburgiensis</i>	27
3.5.4 Následky bitvy.....	28
3.6 Tiberiovy výpravy (10 – 12 po Kr.)	29
3.7 Germanikovy výpravy (14 – 16 po Kr.)	30
3.8 Válka s Markomany a Arminiův pád	31
3.9 Vláda cherských králů	32
4 Římský vliv na moc náčelníků a aristokracie.....	33
4.1 Problematika názvosloví.....	33
4.2 Segimer a cherská knížata	34

4.2.1	Segimerova vláda	34
4.2.2	Cheruská knížata a jejich lojalita Římu.....	36
4.2.3	Vliv na Segimerovo postavení	37
4.3	Arminius a vnitřní spory v řadách aristokracie	38
4.3.1	Arminiova vláda	38
4.3.2	Segestes	38
4.3.3	Inguiomer	40
4.4	Italicus – první cheruský král	42
4.5	Chariomerus a úpadek kmene Cherusků	43
5	Římská rukojmí a převýchova náčelnických synů	44
5.1	Rukojmí jako záruka míru a spolupráce	44
5.2	Segimerovi synové	45
6	Cheruští válečníci	47
6.1	Družiny válečníků.....	47
6.2	Auxilia v římské armádě.....	48
6.3	<i>Germani corporis custodes</i>	49
6.4	Vliv Říma na germánské válečnictví.....	50
	Závěr.....	51
	Seznam použitých informačních zdrojů	53
	Seznam příloh.....	61

Úvod

„Hier schlug ihn der Cheruskerfürst, der Hermann, der edle Recke; die deutsche Nationalität, die siegte in diesem Drecke. Wenn Hermann nicht die Schlacht gewann, mit seinen blonden Horden, so gäb es deutsche Freiheit nicht mehr, wir wären römisch geworden!“

– Heinrich Heine

Mnohokrát citované verše z básně Heineho *Deutschland. Ein Wintermärchen* z roku 1844 odkazují na jednu z nejdrtivějších porážek v dějinách Říma, jež představovala nejen radikální přelom v římské politice vůči Germánii, nýbrž v konečném důsledku byla také příčinou ukončení římské expanze do severní Evropy a stanovení římské hranice na Rýně. *Clades Variana*, jak byla bitva v Teutoburském lese později nazývána římskými dějepisci, znamenala pro Řím podle antického historika Suetonia „bezmála zkázu,“ neboť do rukou vzbouřených Germánů tehdy padli orlové tří legií „sevřených lesy a mokřinami“ a rozdrčených v boji spolu s šesti kohortami a třemi oddíly jízdy. Sám velitel římské armády Publius Quinctilius Varus „projevil větší odvahu bojovat než zemřít, a probodl se sám“ (Velleius Paterculus II, 119, 4). Spolu s ním zahynulo v bitvě na 18 000 římských vojáků, kteří se tak podle Velleia Patercula „stali obětí netečnosti velitele, proradnosti nepřitele a nespravedlnosti osudu (tamtéž II, 119, 2).“ Přeživší, včetně Varových důstojníků a žen a dětí doprovázející legie, byli obětováni germánským bohům či prodáni do otroctví. Zaniklé legie (XVII., XVIII. a XIX.) již nebyly nikdy obnoveny.

Nesmírný význam římské porážky v Teutoburském lese se odráží ve slovech „*Quinctili Vare, legiones redde!*“ jež císaři Augustovi přiřkl již zmíněný Suetonius v druhé knize svých *De vita Caesarum*. Zoufalý císař měl podle něj v reakci na masakr v Teutoburském lese za neustálého opakování těchto slov tlouct hlavou o dveře, neboť *clades Variana* zpochybnila nejen neporazitelnost římského národa, nýbrž i samotného *Božského Augusta*, a přiživila již po staletí existující strach Římanů z národů ze severu. Velitelem vítězného germánského vojska, jemuž se podařilo Varovy legie vlákat do hlubin germánského území a svést s nimi jednu z nejvýznamnějších bitev starověkých dějin, byl mladý náčelník kmene Chersků jménem Arminius. Jeho „zrada,“ jíž porušil mírovou smlouvu s Římem, byla v očích Římanů o to větší, že se jednalo o syna náčelníka spřáteleného kmene, jenž byl navíc jakožto šlechtické rukojmí spolu s bratrem Flavem vychováván v Římě, kde se učil římským způsobům a latinskému jazyku, a kde také dosáhl značných vojenských hodností. Stal se dokonce římským občanem a na základě svých zásluh byl rovněž uveden do jezdeckého stavu (*eques*). Po návratu do rodné

Germánie dosedl „s požehnáním Říma“ na cheruský knížecí trůn, z něhož měl působit na svůj kmen jako posel romanizace.

První písemnou zmínku dokládající kontakt cheruského kmene s Římany představují Caesarovy *Zápisky o válce galské* již z roku 53 př. Kr., počátky cherusko-římských vztahů lze však datovat nejprve do období Drusových výprav proti germánským kmenům sídlícím za pravým břehem Rýna (12 – 8 př. Kr.), při nichž byla v roce 9 př. Kr. zničena část cheruského území východně od Vezery. Cheruský odpor byl zlomen již následujícího roku, kdy si kmen, stejně jako celý zbytek Germánie východně od Rýna, podrobil Tiberius. Následovalo století, v němž Cheruskové střídavě stáli po boku římského impéria i na opačné straně bitevního pole. V době před římskou porážkou v Teutoburském lese, kdy Cheruskové představovali nejprve *amici populi Romani*, tedy přátele římského lidu (7 př. Kr. – 1. po Kr.) a později *foederati* – jeho spojence (4 – 9 po Kr.), byl kmen spravován římskými místodržiteli. Na jeho území byly umístěny vojenské jednotky starající se o pořádek, odvod daní a stavbu silniční sítě. Cheruskům bylo později umožněno účastnit se soudních jednání a jejich aristokracie získala římské občanství včetně četných výhod, čímž si Řím zajistil jejich spolupráci nezbytnou pro podrobení Germánie. Součástí mírových smluv byl odvod bojeschopných mužů do římské armády, kde sloužili v tzv. pomocných sborech (*auxiliích*), a již zmíněné vyslání aristokratických rukojmí do Říma. Po Varově porážce, odvetných římských taženích a konci Arminiovy vlády v roce 21 po Kr., následovalo období mocenských bojů a vnitrogermánských konfliktů, do nichž Řím nijak nezasahoval. K obratu došlo v roce 47 po Kr., kdy byli k císaři Claudiovi vysláni poslové s žádostí o dosazení nového vládce na cheruský trůn. Žádosti bylo vyhověno a na trůn s římskou podporou dosedl Arminiův synovec Italicus, syn Římu věrného Flava vychovávaný na území Itálie. Císař novému cheruskému králi poskytl nejen finanční podporu, nýbrž i vlastní tělesnou stráž. O generaci později, v roce 90 po Kr., žádal o finanční a vojenskou pomoc rovněž poslední cheruský král Chariomerus. Krátce poté se stopy po Cheruscích z písemných památek ztrácejí.

Tato bakalářská práce se zabývá římským vlivem na historický, kulturní a společenský vývoj cheruského kmene v období od posledních dvou desetiletí 1. století př. Kr. do roku 90 po Kr., ze kterého pochází poslední zmínka o tomto kmeni. Práce si klade za cíl určit, do jaké míry byl cheruský kmen ovlivněn vztahem s Římem, jenž v průběhu zkoumaného období několikrát nabýval přátelské i nepřátelské formy. Práce nejprve podává ucelený přehled dějin cherusko-římských vztahů od prvního kontaktu Cherusků s Římem až po zánik kmene na konci 1. století po Kr. Pozornost je následně věnována římskému působení na vývoj moci vládců a aristokracie kmene, důsledkům římské převýchovy náčelnických synů, působení Cherusků v pomocných sborech římské armády a vlivu římsko-germánských bojů na změnu germánské bojové taktiky.

1 Prameny

„Starobylými písněmi, které jsou jejich jediným prostředkem, jak si připomenout minulost, oslavují Germáni boha Tuistona, zrozeného ze země...“¹ – Tacitus (*Germania* 2)

Dějiny a příběhy o hrdinských činech předků byly starověkými germánskými kmeny uchovávané ve starobylých písních – lat. „*carmina antiqua*“,“² a dalším generacím předávány pouze ústně, jak již naznačuje výše uvedený citát. V tomto kontextu bývá často diskutováno o možné souvislosti Arminiova vítězství s *Písní o Nibelunzích*, tato teze je ovšem problematičtější z toho důvodu, že historickou událost a její sepsání by tak od sebe dělilo dvanáct století, během nichž by v ústní tradici bezesporu došlo k četným úpravám děje. Sága o Siegfriedovi tak neobsahuje nic, co by mohlo potenciálně vést k lepšímu porozumění průběhu Varovy porážky v Teutoburském lese.³ Protože žádné písemné prameny Cherusků ani sousedních germánských kmenů popisující dějinné události z přelomu letopočtu a prvního století po Kristu neexistují, současní badatelé jsou odkázáni pouze na římské a řecké zdroje, jež ovšem vznikaly pod vlivem mocenské sféry hlavního antagonisty Germánů – tj. římské říše. V těchto pramenech, jež byly často sepsány s odstupem několika generací od událostí, o nichž referují, se bezpochyby zrcadlí jak řecko-římské myšlenkové vzorce a topoi, tak i rozšířený barbarský obraz Germánů. Jelikož cílem většiny antických autorů bylo především pobavit a poučit, a nikoli předat přesné informace, etnografické, geografické i historické údaje jsou navíc často zkreslené a nepřesné.⁴

1.1 Starověké písemné prameny

Nejstarší písemný pramen o existenci Cherusků v 1. polovině 1. století př. Kr. představují již zmíněné *Zápisky o válce galské* sepsané Gaiem Juliem Caesarem (100 – 44 př. Kr.) v letech 58 – 52 př. Kr. Cheruskové jsou v *Zápisích* zmíněni pouze jednou, a to v souvislosti s pohořím

¹ TACITUS, Cornelius Publius. *Germánie*. In: *Z dějin císařského Říma: Dějiny; Život Iulia Agricoly; Germánie; Rozprava o řečnících*. Překlad Antonín MINAŘÍK, Antonín HARTMANN a Václav BAHNÍK. Praha: Svoboda, 1976. Antická knihovna (Svoboda), str. 332.

² WOLTERS, Reinhard. *Die Schlacht im Teutoburger Wald*. Arminius, Varus und das Römische Germanien. München: C. H. Beck, 2017, str. 101.

³ Tamtéž, str. 102.

⁴ KEHNE, Peter. Zur Lokalisierung, Organisation und Geschichte des Cheruskerstammes. In: Michael Zelle (ed.): *Terra incognita? Die nördlichen Mittelgebirge im Spannungsfeld römischer und germanischer Politik um Christi Geburt*. Mainz: Philipp von Zabern Verlag, 2008, str. 9.

Bacenis silva, jež mělo představovat přirozenou hranici mezi Cheruský a Svěby.⁵ O geografické poloze kmene, a stejně tak o Germanikově triumfálním průvodu v roce 17 po Kr., v němž byli jakožto římsí zajatci vedeni příslušníci cheruské aristokracie včetně Arminiovy ženy a syna, se zmiňuje řecký historik a geograf Strabón (63 př. Kr. – 23 po Kr.) v sedmé knize rozsáhlé encyklopedie *Geographiká*.⁶ Nejpřesnější údaje o poloze kmene nám zanechal řecký matematik a geograf Klaudios Ptolemaios (100/87 – 186) v atlasu *Geographike Hyphegesis*, vzniklém okolo roku 150 po Kr. Toto dílo z části vychází ze starších pramenů, jež se nedochovaly.⁷

Systematické shrnutí o germánských kmenech žijících východně od Rýna a severně od Dunaje sepsal v roce 98 po Kr. římský senátor a historik Publius Cornelius Tacitus (55 – 115/120 po Kr.) v drobném spise s názvem *Germánie neboli O původu a poloze Germánů*. Jsou zde popsány nejen geografické poměry v Germánii, nýbrž i charakteristické znaky a způsob života Germánů. Jediná zmínka o Cheruscích se nachází v přehledu germánských kmenů, kde Tacitus udává, že Cheruskové byli „*kdysi zvaní dobří a spravedliví, nyní [však] platí za lenochy a hlupáky*.“⁸ V rozsáhlejším historickém díle *Annales neboli Letopisy*, pojednávajícím o dějinách římského impéria „*ab excessu divi Augusti*“ až po smrt císaře Nerona, se Tacitus retrospektivně vrací k událostem před Augustovou smrtí, tedy i k Varově porážce v roce 9 po Kr. a následným Germanikovým odvetným tažením v letech 14 – 16 po Kr.⁹

O průběhu bitvy v Teutoburském lese a událostech, jež následovaly, podávají zprávu římsí historikové Gaius Velleius Paterculus, Lucius Annaeus Seneca st. a ml., Plinius st., Aufidius Bassus, Sextus Iulius Frontinus, Lucius Annaeus Florus, Gaius Suetonius Tranquillus, Lucius Cassius Dio Cocceianus a Paulus Orosius.¹⁰ Žádný ze jmenovaných historiků ovšem nebyl svědkem Varovy bitvy, a pouze Velleius Paterculus (19 př. Kr. – 30 po Kr.) byl jejím současníkem. V letech 9 – 11 po Kr. doprovázel Tiberia při taženích proti Germánům a účastnil se i jeho triumfu v Římě v roce 12 po Kr. Znal tedy osobně nejen Tiberia, nýbrž i Vara a pravděpodobně také Arminia, jejichž charaktery popisuje v *Historia Romana*. Na jeho popis

⁵ CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Překlad Jan Kalivoda. Praha: NAŠE VOJSKO, 2019, str. 163.

⁶ STRABÓN. *Geographiká*. In: STRABO. *The Geography, Volume III: Books 6–7* [online]. Překlad Horace Leonard Jones. Loeb Classical Library 241. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924.

⁷ KEHNE, 2008, str. 11.

⁸ TACITUS, *Germánie*, str. 355.

⁹ TACITUS, Cornelius Publius. *Letopisy*. Překlad Antonín Mařík a Antonín Hartmann. Praha: Svoboda, 1976. Antická knihovna (Svoboda).

¹⁰ WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021.

událostí je ovšem třeba nahlížet kriticky, neboť je výrazně ovlivněn Velleiovým obdivem k Tiberiovi a jeví se jednostranným.¹¹ Nejpodrobnější zprávu o Varově katastrofě zanechal římský senátor a historik Cassius Dio (2. st. – 3. st. po Kr.) v 56. knize *Rómaiké historiá*. Vypravěč zde střídá římskou i germánskou perspektivu a události popisuje bez patosu typického pro římské dějepiscectví.¹² Většina historiků a filologů se shoduje na tom, že se jedná o důvěryhodnou zprávu, a to i přesto, že vznikla dvě staletí po událostech, o nichž referuje, neboť tato časová propast mohla být snadno překlenuta za použití starších, dnes již nedochovaných písemných svědectví.¹³ Mezi ně se řadí především dva monografické popisy germánských válek sepsané Aufidiem Bassem (1. st. po Kr.) a Pliniem starším (23/24 – 79 po Kr.), jež vznikly krátce po polovině 1. století po Kr.¹⁴ Zmínka o Varově porážce se nachází i v sedmé knize Pliniovy encyklopedie *Naturalis historia*, u níž se dochovalo všech 37 svazků. Jeho *Bellorum Germaniae libri XX*, jež podle názvu mělo čítat 20 svazků věnujících se germánským válkám, se však nedochovalo.¹⁵

Římský politik a státní úředník Frontinus (40 – 103/104 po Kr.) sepsal na konci 1. století po Kr. ve čtyřech knihách souhrn válečných listů s názvem *Strategemata*. Zmínky o Arminiovi a Cheruscích se vyskytují ve druhé, třetí a čtvrté knize.¹⁶ Odklon od veškerých ostatních antických popisů Varovy bitvy představuje líčení ve Florově (1. st. – 140 po Kr.) spise *Epitomae de Tito Livio*, kde autor udává, že Varovy legie byly germánským vojskem přepadeny nikoli na pochodu, nýbrž v jejich táboře, kde se měli Germáni účastnit zasedání tribunálu pořádaného nic netušícím Varem.¹⁷ O reakci císaře Augusta na *clades Variana* referuje Suetonius (75 – 130/140 po Kr.) ve druhé knize svých *De vita Caesarum*. Z této knihy pochází slavná věta „*Quinctilie Vare, vrať legie!*“ přičtená právě Augustovi.¹⁸ Posledním antickým historikem, jenž zmiňuje římsko-germánské války, je křesťanský autor Paulus Orosius (375 – 418). Varovou porážkou se zabývá v šesté knize *Historiae adversum paganos*, ve které vychází ze spisů Suetonia a Cassia Diona.¹⁹

¹¹ WALTHER, 2021, str. 56.

¹² WOLTERS, 2017, str. 106.

¹³ Tamtéž, str. 102.

¹⁴ Tamtéž, str. 106–107.

¹⁵ WALTHER, 2021, str. 75.

¹⁶ Tamtéž, str. 78–79.

¹⁷ WOLTERS, 2017, str. 110.

¹⁸ WALTHER, 2021, str. 127–129.

¹⁹ Tamtéž, str. 144–145.

1.2 Archeologické prameny

Hmotná pozůstalost Chersků nalezená v hrobech a sídlištích z pozdní doby císařské je přiřazována k nálezové skupině zvané Rýnsko-vezerští Germáni,²⁰ jež je v Tacitově *Germánii* pojmenovaná souhrnným názvem *Istaevoni (Istaevones)*.²¹ K této skupině, jež v 1. století po Kr. sídlila na území mezi řekou Vezrou a středním Rýnem, se rovněž řadí sousední kmeny Sugambrů, Marsů, Usipetů aj.²² S ohledem na formu archeologických keramických nálezů jsou Cherskové dále řazeni k jihohannoverské podskupině, též známé jako „cherská.“²³

Identifikace nálezů s určitými germánskými kmeny, jež jsou zmiňovány v dílech antických autorů, je archeologickou cestou nemožná, neboť na základě tvarů domů, pohřebních zvyků a typů keramiky, se území jednotlivých kmenů nedají rozlišit.²⁴ Konkrétní sídliště a pohřebiště včetně zde objevených artefaktů proto ve většině případů nelze spojit ani s Chersky. Existují ovšem jisté výjimky. Jednu z nich představují varné hrnce běžně užívané legionáři v období římské okupace vnitřní Germánie, jež byly nalezeny v pohřebištích na severo-západě Chersky osídleného území, kde byly kmenem využity jako pohřební urny (viz kap. 6.2). Tento nález mimo jiné dokazuje přímý kontakt Chersků s římským vojenským táborem.²⁵

Vojenské tábory jsou vedle nalezených římských mincí, nádob, zbraní a předmětů denní potřeby nejvýznamnějším kritériem pro stanovení dosahu a intenzity římské moci v Germánii, neboť vymezují oblasti, v nichž v 1. století po Kr. operovala římská vojska.²⁶ Mimo jiné rovněž vytvářely společnou síť, jež symbolizovala římskou přítomnost na germánském území a s jejíž pomocí Římané kontrolovali politickou situaci v Germánii.²⁷ Mezi takové tábory patřily např. Oberaden, Haltern a Anreppen na řece Lippe, Hedemünden na dolním toku řeky Werry či Wilkenburg na řece Leine.²⁸

²⁰ PIEPER, Mark. *Untersuchungen zum Import vom römischen Waren im mittlerem Hellwegraum während der Römischen Kaiserzeit*. In: MELZER, Walter (ed.). *Imperium Romanum produxit – Römische Sachgüter in Soest und im mittleren Hellwegraum* [online]. Soest: Westfälische Verlagsbuchhandlung Mocker & Jahn, 2010, str. 116.

²¹ TACITUS, *Germánie* (2), str. 332.

²² PIEPER, 2010, str. 116.

²³ KEHNE, 2008, str. 13.

²⁴ PIEPER, 2010, str. 116.

²⁵ COSACK, Erhard. *Rhein-Weser-germanische Scheiterhaufengräber bei Mehle (Lkr. Hildesheim) mit einem römischen Kochtopf der Okkupationszeit und dessen kulturgeschichtlichen Hintergrund* [online]. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 61, 2014, str. 176.

²⁶ WOLTERS, 2002, str. 46.

²⁷ Tamtéž, str. 52.

²⁸ WOLTERS, 2017, str. 61.

1.2.1 Naleziště Kalkriese u Osnabrücku

Snahy o lokalizaci dějiště bitvy v Teutoburském lese probíhají již od dob humanismu, a až do první poloviny minulého století se toto pátrání stalo takřka součástí hledání německé národní identity. Na bádání a četných debatách se podíleli a dosud podílí nejen profesionální historikové a archeologové, nýbrž i laičtí badatelé, důsledkem čehož se jen během několika posledních desetiletí objevilo přes 700 teorií navrhujeví nejrůznější lokality.²⁹ Od roku 1987 je dějiště bitvy spojováno s nalezištěm Kalkriese v dolno-saském okrese Bramsche severně od Osnabrücku, ležícím mezi severním okrajem pohoří Wiehengebirge a bažinou při jezeře Dümmer. Kalkriese bylo navrhováno jako možné dějiště Varovy bitvy již v 19. století historikem Theodorem Mommsenem (1817 – 1903), neboť v této oblasti byly dlouhodobě nacházeny římské mince nepřekračující dataci Varovy bitvy. Vojenský charakter naleziště byl poprvé naznačen roku 1987, kdy zde byly britským důstojníkem a amatérským archeologem Tony Clunnem nalezeny kromě velkého množství římských mincí rovněž tři olovené střely do praků. Od roku 1989 na tomto místě v okruhu 50 km² probíhá rozsáhlý archeologický výzkum, a mnoho nálezů prozatím potvrzuje Mommsenovu tezi.³⁰

Rozmístění četných římských militarií a kosterních pozůstatků skutečně poukazuje na velkou bitvu, topografická situace v Kalkriese ovšem ne zcela odpovídá popisu krajiny v antických pramenech. Jistý interpretační prostor rovněž umožňují numismatické nálezy. Ačkoli žádné z nich nepřekračují horizont roku 9 po Kr., není podle historika R. Wolterse jasné, jak dlouho trvalo, než se čerstvě vyražené mince dostaly k vojákům z římských mincoven až do daleké Germánie.³¹ Naleziště v Kalkriese tedy nemusí nutně představovat dějiště Varovy bitvy. Toto tvrzení má své oprávnění zejména proto, že v Tacitových *Letopisech* existuje zmínka o Cherusky nastražené pasti, do níž v této oblasti v roce 15 po Kr. padl římský legát Aulus Caecina se čtyřmi legiemi. Sám Tacitus ve svém díle poukazuje na četné paralely této bitvy na *pontes longi* s bitvou v Teutoburském lese.³² Popis krajiny okolo nastražené pasti navíc přesně odpovídá topografické situaci v Kalkriese. Avšak i v případě, že se nejedná o dějiště Varovy bitvy, představuje Kalkriese největší archeologicky zkoumané bitevní pole starověku s dosud více než 5000 objevenými artefakty zahrnujícími i slavnou jezdeckou masku.³³

²⁹ WOLTERS, 2017, str. 150–155.

³⁰ WALTHER, 2021, str. 27.

³¹ WOLTERS, Reinhard. *Římané v Germánii*. Praha: Vyšehrad, 2002. *Historica* (Vyšehrad), str. 55–57.

³² TACITUS, *Letopisy* (63–65), str. 62–65.

³³ WALTHER, 2021, str. 27.

2 Kmen Cherusků

2.1 Lokalizace kmene

Přesnou lokalizaci území kmene Cherusků se historikům ani archeologům prozatím nepodařilo s jistotou určit. Antické geografické a historiografické prameny většinou zmiňují pouze řeky Vezeru, Labe a mezi nimi tekoucí Leine, případně tři orientační body: zalesněné pohoří *Bacenis silva*,³⁴ jež bývá ztotožňováno s pohořím Harz ve středním Německu,³⁵ pohoří *Melibocus mons*, podle Ptolemaia oddělující území kmenů Cherusků a Chamavů, a tzv. *Angrivarijský val*,³⁶ zmíněný v Tacitových *Letopisech* ve spojitosti s rozhodující bitvou Germanikových tažení (14 – 16 po Kr.), jež se zde odehrála v roce 16 po Kr. Žádný z uvedených zeměpisných bodů se ovšem doposud nepodařilo přesně lokalizovat ani identifikovat. Nejstarší dochovanou zmínku o poloze Cherusků zaznamenal v roce 53 př. Kr. Gaius Julius Caesar ve svých *Zápisích o válce galské*, kde popisuje již zmíněný „nekonečný prales jménem *Bacenis*,“³⁷ jenž měl podle něj sloužit jako přirozená východní hranice mezi Cherusky a kmenovým svazem Svěbů, mezi něž patřili Langobardi, Semnoni, Hermunduři, Markomani, Kvádové a Naristové.³⁸ Tacitus ve spise *Germania* dále udává, že Cheruskové žili po boku kmene Chauků sídlícího na pobřeží Severního moře, a kmene Chattů usazeného v dnešním severním Hesensku a Dolním Sasku. Jejich sousedem měl být i menší kmen Fosů.³⁹ Další zdroje⁴⁰ uvádějí jako sousední kmeny na severo-východě sídlící Angrivarie a na západě usazené Bruktery, Marsy a Sugambry. Nejpřesnější údaje o poloze kmene nám zanechal Klaudios Ptolemaios, jenž území Cherusků v díle *Geographike Hyphegesis* umístil mezi středoněmecké pohoří Harz a Durynský les.⁴¹ Vyjde-li se z těchto pramenů, území kmene se nacházelo v dnešním severozápadním Německu mezi povodím řek Labe a Vezery, severně od pohoří Harz, tedy přibližně na území dnešního východního Vestfálska a Dolního Saska (viz obr. 1).

³⁴ KEHNE, 2008, str. 9.

³⁵ SCHEUNGRABER, Corinna a Friedrich E. GRÜNZWEIG. *Die altgermanischen Toponyme sowie ungermanischen Toponyme Germaniens: ein Handbuch zu ihrer Etymologie* [online]. In: *Philologica Germanica* 34. Fassbaender: Vídeň, 2014, str. 87.

³⁶ KEHNE, 2008, str. 9.

³⁷ CAESAR, *Zápisky o válce galské* (6), str. 163.

³⁸ KÜNZL, Ernst. *Germáni: tajemné národy ze severu*. Překlad Jan Hlavička. Praha: Vyšehrad, 2019, str. 59.

³⁹ TACITUS, *Germánie* (36), str. 355.

⁴⁰ WOLTERS, 2017, str. 18.

⁴¹ KEHNE, 2008, str. 11.

2.2 Vztahy s okolními kmeny

Z výše uvedených sousedních kmenů Cherusků to byli patrně Brukterové, Marsové, Angrivariové a Chattové, kdo stáli po jejich boku během útoku na Varova vojska. Vyplývá to zejména ze skutečnosti, že právě na tyto kmeny byly posléze zaměřeny Germanikovy odvetné výpravy (14 – 16 po Kr.), jež měly pomstít porážku XVII., XVIII. a XIX. legie a získat zpět jejich ztracené orly.⁴² Prvního z nich se Germanikovi podařilo ukořistit při odvetném tažení proti kmeni Brukterů,⁴³ druhého našel během útoku na odbojný kmen Marsů.⁴⁴ Poslední z orlů byl nalezen o třicet let později na území Cherusků.⁴⁵ Další z důkazů účasti zmíněných kmenů na Arminiově vzpouře představuje oslava Germanikova triumfu „*de Cheruscis Chattisque et Angrivariis quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt*“ 26. května roku 17 po Kr., tedy triumfu „*nad Cherusky, Chatty, Angrivarii a ostatními národy, jež sídlí v oblastech Labe*.“⁴⁶

Nejužší vztahy udržovali Cheruskové s na jihu sídlícími Chatty, jejichž vládnoucí vrstvy byly propojeny skrz manželské svazky.⁴⁷ Chattská krev kolovala i v žilách cheruského krále Italika, jenž byl synem Arminiova bratra Flava a dcery chattského knížete Aktumera.⁴⁸ Tacitus udává, že při Germanikově útoku na jaře roku 15 po Kr., během kterého bylo zapáleno Mattium, hlavní město Chattů, měli Cheruskové v úmyslu kmeni přijít na pomoc⁴⁹ a bránit tak před Římany nejen své sousedy, nýbrž i rodinné příslušníky žijící mezi nimi, v časně pomoci jim však bylo zabráněno. Po těžkých bojích, při kterých bylo „*zajato a pobito vše, co bylo věkem a pohlavím bezmocné*“,“⁵⁰ a zmařených snahách o dosažení míru, přeběhli někteří chattští bojovníci ke Germanikovi. K výraznému obratu v cherusko-chattských vztazích došlo však až po ukončení Germanikových tažení, kdy měl Arminius začít usilovat o královskou moc, čímž si znepřátelil nejen část vlastní aristokracie, ale i spojenecké kmeny. V roce 17 po Kr. nechal Tiberius v senátu přečíst list náčelníka Chattů Adgandestria, v němž se zavázal k usmrcení Arminia, bude-li mu k tomuto účelu Římem poskytnut jed. Tiberius tuto nabídku odmítl a na zprávu odpověděl slavnou větou „*římský národ se nemstí svým nepřátelům lstivě ani potají*,

⁴² WOLTERS, 2017, str. 122.

⁴³ TACITUS, *Letopisy* (I, 60), str. 60.

⁴⁴ Tamtéž, (II, 25), str. 88.

⁴⁵ KEHNE, 2008, str. 22.

⁴⁶ Tamtéž, str. 98.

⁴⁷ WOLTERS, 2017, str. 122.

⁴⁸ TACITUS, *Letopisy* (XI, 16), str. 274–275.

⁴⁹ Tamtéž, (I, 56), str. 56–57.

⁵⁰ Tamtéž, (I, 56), str. 56.

*nybrž zjevně se zbraní v rukou.*⁵¹ Adgandestrius tímto gestem bezpochyby sledoval vlastní zájmy, jakými mohlo být například získání římské odměny či výhodnějšího postavení ve svém kmeni, jeho nabídka již byla ovšem součástí hlubokých vnitřních sporů mezi Cherusky a jejich spojeneckými kmeny, jež vypukly kvůli již zmíněným Arminiovým snahám o dosažení královské hodnosti.⁵² Na konci 1. století po Kr. pak měla být chattská agresivní expanze na severovýchod jednou z příčin zániku cheruského kmene.⁵³

Chaukové a Frisové na pobřeží Severního moře se podle všeho povstání v roce 9 po Kr. nezúčastnili a nadále stáli na straně Říma.⁵⁴ Stejně se pod vedením náčelníka Boiocala zachovali Ampsivariové sídlící na dolní Emži. Podle Tacita měl být Boiocalus během cheruské vzpoury na Arminiův rozkaz spoután pro svou věrnost Římu. V římských službách měl následně sloužit dalších padesát let, nejspíše jako velitel jednoho z pomocných sborů římské armády (*auxilia*). Kmen se za svou věrnost Římu nejenže nedočkal odměny, jeho spojenectví s ním zároveň způsobilo jeho pád. Když v roce 58 po Kr. žádali Řím o svolení usídlit se na neobydleném území spadající pod římské vojenské teritorium, nebylo jim vyhověno. Ampsivariové tak byli nuceni žádat o azyl sousední kmeny, mezi něž patřili i Cheruskové. Ze zemí svých sousedů byli však postupně vyháněni a jako nepřátelé pobiti či rozděleni jako kořist.⁵⁵ Dalším kmenem, jenž se odmítl podílet na Arminiově vzpouře, byl mocný kmen Markomanů, jejichž centrem bylo od roku 9 př. Kr. území dnešních Čech. Jejich králem byl až do roku 18 po Kr. Marobud, jemuž se na přelomu letopočtu podařilo vytvořit pozoruhodnou říši stojící podle římských měřítek na prahu moderního státu.⁵⁶ K prvnímu přímému střetu s Cherusky došlo roku 17 po Kr., kdy se Arminiovi podařilo přesvědčit Langobardy a Semnony, kteří doposud uznávali Marobudovu hegemonii, aby vstoupili do jeho koalice. Na Marobudovu stranu naopak přeběhli někteří cheruští šlechtici v čele s Arminiovým strýcem Inguiomerem.⁵⁷ K rozhodujícímu střetu došlo následujícího roku, následkem něhož byl Marobud nucen ustoupit zpět na své území. Ještě téhož roku byl Marobud sesazen svým markomanským protivníkem Katvaldou, Tiberius mu ovšem nabídl čestný exil v Ravenně, kde dožil až do roku 38 po Kr.⁵⁸

⁵¹ TACITUS, *Letopisy* (II, 88), str. 126.

⁵² WOLTERS, 2002, str. 90.

⁵³ KEHNE, 2008, str. 25.

⁵⁴ WOLTERS, 2017, str. 122.

⁵⁵ TACITUS, *Letopisy* (XIII, 56), str. 365–366.

⁵⁶ KÜNZL, 2019, str. 38.

⁵⁷ KEHNE, 2008, str. 23.

⁵⁸ WOLTERS, 2002, str. 65.

2.3 Společnost

Etymologie názvu kmene Chersků nebyla dosud přesně určena, existují však dvě navzájem si konkurující teorie vytvořené v 19. století. V první teorii navržené J. Grimmem je název kmene odvozen z gotického slova *hairus* (𐌺𐌹𐌹𐌺𐌹𐌸, vyslovované ['he.rus]) znamenající „meč.“ Druhá z teorií navržená R. Muchem pak název odvozuje od germánského slova **herut* – „jelen.“ Podle této teorie by se tak Cherskové dali označit jako „jelení lidé.“ Nejnovější teorie Norberta Wagnera dále pracuje s keltskou odvozeninou **Ķeir-usko-*, přičemž kořen slova (*Ķei-*) znamenající „tmavý, šedý, hnědý“ společně s příponou *-usko-* tvoří název, jenž by se dal přeložit jako „tmavě zbarvení,“ což by mohlo odkazovat na typickou barvu cherského kroje.⁵⁹

Co se týče cherské společnosti, pokud obecné informace o germánských mravech a zvycích obsažené v Tacitově *Germánii* nepovažujeme za zcela platné i pro Chersky, je nám o sociálních a politických strukturách kmene známo pouze málo. Zprávy o společenských a hospodářských poměrech, základní výživě, způsobu odívání či nošení šperků a ozdob příslušníků kmene se v antických literárních pramenech nevyskytují,⁶⁰ a žádné archeologické prameny, jež by tyto skutečnosti výrazně osvětlily, dosud nebyly objeveny. Jedinou výjimku tvoří pozůstatky výzbroje germánských bojovníků nalezených na domnělém dějišti bitvy v Teutoburském lese v Kalkriese, u nichž ovšem nelze odlišit, zda se jednalo o výzbroj příslušníků kmene Chersků či jiných Germánů padlých v tomto boji.⁶¹ Nezbyvá tedy než pracovat s obecnými informacemi a hypotézami.

Germánská společnost se podle římských pramenů skládala z rodiny, rodu, župy a kmene. Již tyto pojmy však podléhají moderní interpretaci, neboť odhlédne-li se od *rodiny*, pro všechny zmíněné pojmy má latinský jazyk více výrazů. Například pro kmen či národ byly používány výrazy *gens*, *civitas*, *populus* či *natio*,⁶² což lze doložit v Tacitových *Letopisech*, kde se autor o Cherscích zmiňuje jako o *Cheruscorum gens* (XI, 55), ve stejném odstavci pak ostatní germánské kmeny nazývá *populos*. Kmen Frísů nazývá *natio Frisorum* (XI, 19), kdežto o Angrivariích a Chaucích se opět zmiňuje jako o *gentes* (XIII, 56).⁶³ Mezi Germány existovalo

⁵⁹ WAGNER, Norbert. *Lemovii, Helvecones*, Batavi, Batívoi, Chamavi, Cherusci Stammesnamen zwischen Germanen und Kelten* [online]. In: *Historische Sprachforschung/ Historical Linguistics*. 2015, 128, str. 289–298.

⁶⁰ KEHNE, 2008, str. 13.

⁶¹ STRASSMEIER, Andreas a Andreas GAGELMANN. *Das Heer des Arminius*. Germanische Krieger zu Beginn des 1. nachchristlichen Jahrhunderts. Berlin: Zeughaus Verlag GmbH, 2021.

⁶² KÜNZL, 2019, str. 65.

⁶³ TACITUS, Publius Cornelius. *Cornelii Taciti Annalium ab excessu divi Augusti libri*. The Annals of Tacitus, edited with introduction and notes [online]. Oxford: Clarendon Press, 1891.

vědomí kmenové sounáležitosti a kmen pro ně znamenal totéž, co *polis* pro Řeky a Římany.⁶⁴ Skládal se z několika rodů (klanů) sloučených do žup (lat. *pagus*), jež byly organizovány patriarchálním způsobem, zatímco starý matriarchát přežíval pouze v náboženství. Rod byl nejvýznamnějším článkem germánské společnosti a tvořil menší hospodářskou jednotku, které patřily nejdůležitější výrobní prostředky. Podle rodové příslušnosti zároveň germánští válečníci nastupovali do boje.⁶⁵ Členové klanu žili v tzv. dlouhých domech, a to společně s dobyt看em. Tyto domy však tvořily pouze sídliště, o germánských „městech“ až na výjimky mluvit nelze.⁶⁶

Germánská společnost se dělila na vedoucí vrstvu králů (*rex*), vévodů (*dux*) a knížat (*princeps*), dále na aristokracii (*nobilitas*), svobodné Germány (*ingenui*) a otroky.⁶⁷ Cheruskové byli nejprve vedeni náčelníky, od roku 47 po Kr. pak měli přičiněním Říma i své krále. Náčelníci germánských kmenů byli voleni z nejvyšší vládnoucí vrstvy, a to shromážděním lidu, tzv. *thingem*, na němž se rovněž řešily spory a ustanovovaly tresty. Sněmem zvolení náčelníci měli soudní pravomoc v krajích a vesnicích, přičemž měli k dispozici také vlastní družinu, jež zaručovala provedení jejich verdiktů.⁶⁸ Antické prameny se často zmiňují o zvláštním postavení germánských žen. Tacitus udává, že podle Germánů mají v sobě ženy „něco božského a věšteckého,“ a nepohrdají proto jejich radami.⁶⁹ Náboženské rituály a věštění měli ovšem na starost zejména kněží mužského pohlaví. Z cheruského prostředí je nám známo jméno kněze zvoleného ve významném římsko-germánském kultovním a správním centru *ara Ubiorum* (dnes Kolín nad Rýnem). Byl jím syn Arminiova tchána Segesta, jménem Segimundus.⁷⁰ Germáni uctívali domácí pohanské bohy, jimž přinášeli zvířecí i lidské oběti. Svým bohům podle Tacita nestavěli chrámy, jistě ale znali tzv. posvátný okrsek, Řeky nazývaný *temenos* a Římany *templum*.⁷¹ Háje s posvátnými oltáři se měly nacházet například i v blízkosti dějiště Varovy bitvy, kde byli obětováni římská tribunové a setníci prvních setnin. Lebky ostatních příslušníků poražených římských legií pak měly být přibity na kmenech stromů.⁷²

⁶⁴ DREYER, Boris. *Arminius und der Untergang des Varus*. Warum die Germanen keine Römer wurden. Stuttgart: Klett-Cotta, 2009, str. 24.

⁶⁵ SCHLETTE, Friedrich. *Germáni*. Mezi Thorsbergem a Ravennou. Praha: ORBIS, 1977, str. 36.

⁶⁶ DREYER, 2009, str. 26.

⁶⁷ KÜNZL, 2019, str. 65.

⁶⁸ TACITUS, *Germánie* (11–12), str. 339–340.

⁶⁹ Tamtéž, (8), str. 337.

⁷⁰ TACITUS, *Letopisy* (I, 57), str. 57.

⁷¹ KÜNZL, 2019, str. 88.

⁷² TACITUS, *Letopisy* (I, 61), str. 61.

3 Dějiny cherusko-římských vztahů

3.1 Římané v Germánii

„Šest set čtyřicet let stálo naše město, když poprvé bylo slyšeti třesk zbraní kimberských... Počítáme-li od tohoto roku až do druhého konzulátu císaře Trajána, dopočítáme se asi dvou set a desíti let; tak dlouho již pokořujeme Germánii.“⁷³ – Tacitus (*Germania* 37)

Počátky římsko-germánských konfliktů sahají až do roku 113 př. Kr., kdy se na hranicích římské říše poprvé objevili Kimbrové a Teutoni migrující z jutského poloostrova.⁷⁴ Vnitřní poměry v Římě tehdy začal ovlivňovat strach z tzv. teutonské a kimberské zuřivosti (*furor Teutonicus* a *furor Cimbricus*), neboť po dekádě neúspěšných bojů hrozilo, že Germáni překročí Alpy, stejně jako to o století dříve učinil Hannibal se svými vojsky. V kolektivní paměti navíc stále ještě přežívala vzpomínka na tzv. *dies ater* – „černý den“ (18. července 387 př. Kr.), kdy měl být galskými nájezdníky vypleněn Řím a obsazen Kapitol. V očích tehdejších Římanů byli Teutoni a Kimbrové ostatně až do dob Caesarových řazení mezi galské kmeny. Kimbrové se podle historika Florina měli dostat až do oblasti dnešních Benátek, Římanům se však na konci 2. století př. Kr. podařilo zvítězit v bitvách u Aquae Sextiae (102 př. Kr.) a Vercell (101 př. Kr.) a germánskou hrozbu tak úspěšně odvrátili.⁷⁵ Tím byla ukončena první velká etapa v soupeření mezi oběma silami ovládajícími území střední a západní Evropy – germánské rodové a římské otrokářské společnosti.

Druhá etapa započala o necelé půlstoletí později. Expanze severovýchodních Germánů uvedla do pohybu také obyvatelstvo z jiných částí Evropy, mezi něž patřili i Svěbové vedení králem Ariovistem. Tento kmenový svaz původně sídlící v povodí Labe se v průběhu první poloviny 1. století př. Kr. usadil na území Galie v dnešním Alsasku, kde si za pomoci svých germánských spojenců podmanil tamní keltské kmeny. Ariovistus zde po deset let rozvíjel stále nezávislejší mocenskou politiku a počet jeho vojáků postupem času vzrostl z počátečních 15 000 na 120 000. V roce 58 př. Kr. to byla právě Ariovistova vojska, jimž čelil Julius Caesar v prvním roce svého pobytu v Galii. Římskému vojevůdci se ještě téhož roku podařilo Svěby vyhnat zpět za pravý břeh Rýna a získat tak na svou stranu nejen jejich galské nepřátele, nýbrž i germánské spojence.⁷⁶ Rýn od této doby představoval významný mezník mezi světem Galů a Germánů.

⁷³ SCHLETTE, 1977, str. 29.

⁷⁴ Tamtéž, str. 30.

⁷⁵ KERREMANS, Bernt. *Metus Gallicus, tumultus Cimbricus? The Possible Promulgation of a “tumultus” in the Cimbrian War (105-101 BCE)* [online]. In: *Mnemosyne* 69 (4). Brill, 2016, str. 823–834. ISSN 1568-525X.

⁷⁶ SCHLETTE, 1977, str. 29–30.

Udržení Rýna jakožto hranice bylo názorně zdůrazněno v roce 55 př. Kr., kdy mělo podle Caesara ústí řeky překročit 430 000 Usipetů a Tenkterů hledající novou oblast k usídlení poté, co byli vyhnáni Svéby. Oba kmeny Caesarovi nabídly své vojenské služby výměnou za přidělení dostatečně velkého území. Caesar nejprve svolil, že se zasadí o jejich usídlení na území Ubiů, dalšího z germánských kmenů sídlícího v oblasti východně od Rýna, vzápětí však využil vyprovokovanou šarvátku jako záminku pro zatčení jejich knížat a pobití tisíců kmenových příslušníků včetně žen a dětí.⁷⁷ Přeživší byli vyhnáni za Rýn a přijati kmenem Sugambrů. Následovaly dvě trestné výpravy na území Germánie, první v roce 55 př. Kr., druhá o dva roky později. Caesar tak demonstroval vojenskou moc Říma a zároveň upevnil rýnskou hranici proti Germánům.⁷⁸ Za účelem politického průzkumu byli k Caesarovi v této době vysíláni velvyslanci z různých vzdálenějších germánských kmenů, mezi něž zřejmě patřili i Cheruskové.⁷⁹ Kmen Ubiů a další germánské kmeny byly nejpozději v roce 55 př. Kr. přijaty do přátelského vztahu s Římem (tzv. *amicitia*) a v závěru galské války Caesar z těchto kmenů najímal vojenské skupiny vynikající jezdeckými dovednostmi, s jejichž pomocí se mimo jiné ubránil galské převaze ve slavné bitvě o Alesii (52 př. Kr.).⁸⁰

Caesarovým podmaněním Galie v letech 58 – 51 př. Kr. se severní hranice Říma posunula až k řece Rýn a Germáni se tak stali sousedy římské říše. Pokračování dobovačných výprav na území Germánie však zabránily na několik desetiletí římské občanské války.⁸¹ Řím se ovšem s hranicí na Rýně nechtěl spokojit a zamýšlel ji posunout dále na sever až k Labi, a poté přes Moravu na jihovýchod až k ohbí Dunaje. Tato snaha byla patrná zejména za císařů Augusta a Tiberia.⁸² Na území římské Galie až do roku 16 př. Kr. probíhaly pouze ojedinělé vpády germánských výprav. Poté však následovala větší loupeživá výprava Sugambrů, Usipetů a Tenkterů, během níž došlo ke střetu s pátou legií vedenou místodržitelem Galie, Markem Lolliem. Ačkoli měla římská jednotka mnohonásobnou převahu a Lollius vojenský střet s Germány očekával, podařilo se Sugambrům legii zaskočit a zcela rozprášit. Marcus Lollius padl v bitvě, a do rukou Sugambrů padl orel páté legie. Tato porážka vešla do dějin jako *clades Lolliana*, první ze dvou osudových porážek utržených v Germánii za Augustovy vlády.⁸³

⁷⁷ WOLTERS, 2002, str. 28.

⁷⁸ SCHLETTE, 1977, str. 30.

⁷⁹ KEHNE, 2008, str. 16.

⁸⁰ WOLTERS, 2002, str. 29.

⁸¹ WOLTERS, 2017, str. 19.

⁸² SCHLETTE, 1977, str. 31.

⁸³ WALTHER, 2021, str. 11.

3.2 Drusovy výpravy do Germánie (12 – 9 př. Kr.)

„Kam všude chceš, nenasytný Druse? Není ti přáno zde na vše se dívat. Vrat' se! Neboť konec tvých činů i tvého života se blíží.“⁸⁴ – germánská věštkyň na březích Labe

– Cassius Dio (*Rómaiké historiá* 55, překlad dr. Lubomír Košnar)

Římský historik Suetonius udává, že císař Augustus za své vlády (27 př. Kr. – 14 po Kr.) utřžil pouze dvě „těžké a potupné porážky,“ a to vždy v Germánii – lolliovskou a varovskou. *Clades Lolliana* přitom podle něj měla být spojena s „větší ostudou než škodou“ (*Divus Augustus* 23, 1), neboť přišla v době, kdy bylo v Římě slaveno navrácení vojenských odznaků ztracených o třicet let dříve v bitvě u Karrh. Ztráta orla páté legie tak tento úspěch, jenž měl symbolizovat údajné podřízení Parthů, zcela zdiskreditovala. V důsledku této drtivé porážky byla proto přehodnocena dosavadní římská politika v Galii a na Rýně. Augustus začal osobně připravovat dobytí germánského území, jehož východní hranicí měla být řeka Labe, a spolu s nevlastním synem Tiberiem vycestoval nejprve do Galie a posléze na Rýn, kde nechal vystavět nové vojenské tábory a kastely (menší vojenské tábory, v nichž byly umístěny detašované oddíly legie nebo pomocné sbory). Takto lineární rozmístění vojska mělo zamezit dalším germánským přechodům přes Rýn i kontaktu Germánu s Galy.⁸⁵ Zbudovány byly i přímo z Galie vedoucí sítě silnic a kanálů, jež zajišťovaly rychlé a efektivní zásobování vojsk.⁸⁶

V roce 12 př. Kr. zahájil Nero Claudius Drusus (38 – 9 př. Kr.), mladší z Augustových nevlastních synů, rozsáhlé odvetné tažení proti germánským kmenům odpovědným za zničení páté legie.⁸⁷ Římská vojska pod Drusovým velením po tři roky pronikala po souši i vodě stále hlouběji do nitra neprobádané Germánie a nakonec dosáhla i břehů Labe. Legie se pohybovaly v dosud neznámých oblastech a zasahovaly proti kmenům, jež jako účastníky loupeživých vpádů na galské území neznaly.⁸⁸ Mezi tyto kmeny patřili i Cheruskové, k nimž Drusus pronikl po tažení zemí Usipetů, Tenkerů a sousedních Sugambrů na jaře roku 11 př. Kr. Cheruskové ovšem zvolili taktický ústup a Drusus tak získal jejich území na Vezeře bez boje. Kmenoví válečníci se však patrně spojili s vojsky Sugambrů a Svěbů. Drusovo vojsko se jim posléze podařilo obklíčit u Arballa, kde ovšem při rychlém útoku na římské pozice utrpěli porážku. V oficiálním oznámení v Římě se Cheruskové řadili k *trans Rhenum gentes subactae a Druso*

⁸⁴ SCHLETTE, 1977, str. 31.

⁸⁵ WOLTERS, 2002, str. 31–32.

⁸⁶ WOLTERS, 2017, str. 28.

⁸⁷ SCHLETTE, 1977, str. 31.

⁸⁸ WOLTERS, 2002, str. 33–35.

– kmenům za Rýnem podrobených Drusem, avšak v útocích nadále pokračovali i po bitvě u Arballa a k jejich podrobení skutečně došlo až v roce 8 př. Kr. během tažení Drusova bratra Tiberia. Cílem obnovených římských útoků se Cheruskové stali znovu v roce 9 př. Kr. I tentokrát byla jejich úhybná taktika úspěšná, neboť antické prameny se zmiňují pouze o zpusťování jejich území Římany a žádných bitvách či podrobení.⁸⁹ Ve stejném roce se Drusus pokusil překročit řeku Labe, podle pověsti ho však měla na jejích březích zastavit germánská věštkyně, jež ho varovala před jeho nenasytností a předpověděla mu jeho smrt. Drusus skutečně ještě téhož roku zahynul, a to na následky pádu z koně, při kterém si zlomil stehenní kost.⁹⁰ K této nehodě mělo údajně dojít na území Cherusků.⁹¹

3.3 Tiberiova politika v Germánii (8 – 7 př. Kr.)

„Táhl vítězně všemi oblastmi Germánie, a to bez jakýchkoli ztrát. Podmanil si Germánii zcela, takže z ní téměř vytvořil provincii s povinným odváděním tributu.“⁹²

– Velleius Paterculus (*Historia Romana* II, 9, 4)

Po Drusově smrti převzal velení na Rýně jeho starší bratr Tiberius. Z roku 8 př. Kr. neexistují žádné zprávy o velkých střetech, avšak historikové Velleius Paterculus v díle *Historia Romana* a Aufidius Bassus v díle *Historiae* uvádějí, že si Tiberius tehdy podmanil všechny germánské kmeny mezi Labem a Rýnem, a to nejen vojenskou, nýbrž – a to především, diplomatickou cestou.⁹³ K bezpodmínečné kapitulaci (*deditio*) Cherusků došlo v roce 8 př. Kr. Ačkoli v rámci všeobecného mírového uspořádání nezískali žádnou formální státní smlouvu (*foedus*), byli oficiálně restituováni jako „subjekt mezinárodního práva“ s povinností odvádět tribut. Zároveň byli až do roku 1 po Kr. považováni za přátele Říma (*amici populi Romani*).⁹⁴ S počátkem svého druhého konzulátu Tiberius v roce 7 př. Kr. slavil v Římě okázalý triumf a na zlatých a stříbrných mincích z této doby byl ražen motiv barbara v germánském oděvu předávající Augustovi dítě jako symbol pokoření (viz obr. 2).⁹⁵ Jednu ze záruk římsko-cheruských mírových vztahů tak pravděpodobně představovali mladí synové tehdy vládnoucího cheruského náčelníka Segimera, Arminius a Flavus, již byli od této chvíle vychováni v Římě.

⁸⁹ KEHNE, 2008, str. 17.

⁹⁰ SCHLETTE, 1977, str. 31.

⁹¹ KEHNE, 2008, str. 18.

⁹² WOLTERS, 2002, str. 40.

⁹³ Tamtéž, str. 40–41.

⁹⁴ KEHNE, 2008, str. 19.

⁹⁵ WOLTERS, 2002, str. 41.

3.4 *Immensum bellum* (1 – 5 po Kr.)

Po Tiberiově návratu do Říma zájem starověkých autorů o dění v Germánii v letech 6 př. Kr. – 1 po Kr. mizí. Přes území Cherusků v tomto období zřejmě vedlo nejméně jedno letní tažení tehdejšího germánského místodržitele Lucia Domitia Ahenobarba, jež mělo sloužit jako demonstrace římské moci.⁹⁶ Ahenobarbus byl dědem pozdějšího císaře Nerona, a stejně jako Drusus dosáhl řeky Labe, již v roce 2 př. Kr. překročil. Během svého působení v Germánii se zasadil o přesídlení kočovného kmene Hermundurů na bývalé území Markomanů, kteří pod velením krále Marobuda přesídlili do Čech. Zároveň se na přelomu letopočtu neúspěšně pokusil připojit k jejich kmenu skupinu vyhoštěných Cherusků.⁹⁷

Za římského vojevůdce Marka Vinicia, jenž velel v letech 1 – 4 po Kr. pěti germánským legiím, vypukla na řece Lippe tzv. *immensum bellum* – „ohromná válka,“ jež zřejmě měla své kořeny v nezdařeném přesídlení kmene Cherusků předchozím místodržitelem. Povstání patrně vyvolali Sugambrové, Usipetové, Tenkterové a Brukterové sídlící v dnešním severozápadním Německu, a ti s sebou strhli i sousední kmeny. Jako protivníci Říma jsou v tomto konfliktu ovšem jmenovitě zmíněny pouze kmeny Attuariů, Brukterů, Langobardů, Chauků a Cherusků.⁹⁸ Posledně jmenovaní se tak po více než osmi letech mírových vztahů opět stali nepřáteli Říma (*hostes*). Marcu Viniciovi se povstání těchto „věrolomných Germánů“ podařilo během následujících tří let potlačit, za což si od císaře Augusta vysloužil triumfální odznaky.⁹⁹ V roce 4 po Kr. velení v Germánii převzal znovu Tiberius, tehdy již následník trůnu, jemuž se během nadcházejícího roku podařilo upevnit římské panství až za řeku Vezuru.¹⁰⁰ S Cherusky uzavřel smlouvu, jíž se kmen zavazoval k poskytování mužů pro pomocné oddíly (*auxilia*) a synové náčelníka Segimera vstoupili do římské armády.¹⁰¹ Ve funkci místodržitele Germánie ho posléze vystřídal Gaius Sentinius Saturninus (4 – 6 po Kr.) a Publius Quinctilius Varus (7 – 9 po Kr.).¹⁰² Poměry v této oblasti, ze které se po obnovení římské kontroly stáhl větší počet vojenských jednotek, zůstaly až do roku 9 po Kr. relativně klidné.¹⁰³ Cheruskové zůstali po celých pět let spojenci římské říše (*socii populi Romani*).

⁹⁶ KEHNE, 2008, str. 19–20.

⁹⁷ WOLTERS, 2002, str. 42.

⁹⁸ Tamtéž, str. 42.

⁹⁹ WOLTERS, 2002, str. 41–42.

¹⁰⁰ WALTHER, 2021, str. 15.

¹⁰¹ KÜNZL, 2019, str. 27.

¹⁰² WALTHER, 2021, str. 15.

¹⁰³ Tamtéž, str. 42–43.

3.5 Bitva v Teutoburském lese

„Uprostřed planiny se bělely kosti, rozmetané nebo nakupené, jak vojáci prchali, jak se stavěli na odpor. Vedle ležely kusy zbraní a koňské hnáty a na kmenech stromů visely přibité lebky. V blízkých hájích byly oltáře barbarů, na nichž obětovali tribuny a setníky prvních setnin.“¹⁰⁴

– Tacitus (*Letopisy*, I, 61)

V sedmém roce po Kristu nastoupil do funkce správce Germánie římský generál Publius Quinctilius Varus (46 př. Kr. – 9 po Kr.), jenž předtím působil jako správce v Sýrii, Palestině a severní Africe.¹⁰⁵ Za svého tříletého působení v Germánii (7 – 9 po Kr.) rázně prosazoval římský právní a berní systém, což se setkalo s výrazným odporem germánských kmenů. V roce 9 po Kr. proto vypuklo mohutné povstání, v jehož čele stanul cheruský náčelník Arminius.¹⁰⁶

3.5.1 Situace v Germánii před bitvou

Severní Germánie byla k roku 9 po Kr. již patnáctým rokem v područí Říma a u západních kmenů jakými byli Chaukové, Chattové či Cheruskové, došlo k pozoruhodnému obratu ve vztahu k římským vojákům a obchodníkům. V dříve nepřístupných a neprobádaných územích se nyní šířila římská moc i kultura. Na cestách a řekách vznikaly stanice a na řece Lippe a Lahn, v pohoří Taunus a dalších regionech byly stavěny vojenské tábory, v nichž se rozvíjely obchodní vztahy mezi Germány a Římany. V jejich blízkosti pak stály městu podobné osady stavěné podle římského vzoru. Tyto civilní osady měly sloužit jako tržiště a budoucí správní centra, jejichž význam spočíval ve zpřístupnění obchodních cest germánským kmenům a jejich postupné romanizaci – alespoň do té míry, aby již pro Řím nepředstavovali hrozbu. Největší prestiž a vliv měli v kmenech přívrženci Říma. Ten si na svou stranu získal především příslušníky kmenové aristokracie, jež zahrnoval luxusními dary (viz kap. 4.2.1).¹⁰⁷

Podrobení Germáni však přirozeně museli nadále platit tribut, což se setkávalo s nevolí především u nemajetného obyvatelstva, v jejichž očích Římané nadále zůstávali nepřáteli. Jako záruka platby a spolupráce sloužila rukojmí rekrutovaná z řad mladé aristokracie, jež s sebou po svém návratu do rodných kmenů přinášela římské mravy a způsob myšlení. O romanizaci svého kmene se částečně zasloužili i germánští vojáci sloužící v pomocných sborech římské armády.¹⁰⁸ Za této situace se stal místodržitelem Germánie Publius Quinctilius Varus.

¹⁰⁴ TACITUS, *Letopisy* (I, 61), str. 61.

¹⁰⁵ WALTHER, 2021, str. 18.

¹⁰⁶ KÜNZL, 2019, str. 27.

¹⁰⁷ KRAUSE, Arnulf. *Die Geschichte der Germanen*. 6. vyd. Hamburg: Nikol-Verlag, 2021, str. 94–95.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 94–96.

3.5.2 Varus místodržitelem Germánie

Publius Quinctilius Varus (46 př. Kr. – 9 po Kr.) pocházel ze staré římské aristokratické rodiny. Sňatkem s Augustovou vnučkou Claudií Pulchrou se stal součástí rodinného kruhu samotného římského císaře a v roce 22 př. Kr. jej doprovázel na cestě na východ. Roku 13 př. Kr. zastával spolu s Tiberiem úřad konzula, v roce 8/7 př. Kr. působil jako prokonzul v provincii Africa a v letech 7 – 4 př. Kr. byl legátem v Sýrii. Zde krvavě potlačil židovské povstání v Judei po smrti krále Heroda Velikého (4 př. Kr.), obsadil Jeruzalém a nechal ukřižovat 2000 židovských rebelů.¹⁰⁹ Historik Velleius Paterculus, jenž Vara znal osobně, ho v této souvislosti označil za člověka „jenž vkročil do bohaté Sýrie jako chudý muž, a jako bohatý muž opustil chudou Sýrii.“ (Walther, 2021, str. 59), (překlad vlastní).¹¹⁰ Velleius Paterculus ho však nelíbí jako bojovného vojevůdce, nýbrž spíše jako muže „jemné povahy a tichého temperamentu, poněkud strnulého na duchu i na těle, zvyklého více na zahálčivý život v táboře než na službu ve válce.“ (Tamtéž, překlad vlastní).¹¹¹

Do Germánie Varus přišel jako 53 letý muž a svou zárnou kariéru měl v té době již za sebou. Provincie byla tehdy relativně klidnou oblastí a ani mocná Marobudova říše, nezávislý státní útvar na území dnešních Čech, již díky mírové smlouvě nepředstavovala pro Řím žádnou hrozbu.¹¹² Dosazení Vara do funkce správce Germánie v roce 7 po Kr. proto nemělo představovat větší riziko. Varus se zde jakožto reprezentant Říma staral o vybírání daní, vynášel soudní rozsudky a zajišťoval pořádek. To vše ovšem doprovázela jeho svévolná represivní politika za pomoci vojska. Právě v tom antičtí historikové viděli motiv germánské pomsty. Varovi byla důvěrně známá mentalita městských kultur východního Středomoří, s mentalitou a kulturou Germánů si však zřejmě nedokázal poradit a jeho snaha přiblížit jim středomořský svět měst a silnic ztroskotala na nepochopení germánského světa. Je známo, že ovládal řečtinu, žádnému z germánských jazyků se ovšem nenaučil.¹¹³ Velleius Paterculus se k jeho přístupu vyjádřil takto: „cítí se spíše jako městský prétor, který vynáší rozsudek na římském fóru, než jako vrchní velitel vojska v nejhlubší Germánii.“ (Wolters, 2017, str. 111), (překlad vlastní).¹¹⁴

¹⁰⁹ WALTHER, 2021, str. 18.

¹¹⁰ PATERCULUS, Velleius. *Historia Romana* (II, 117). In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021. ISBN 978-3-15-018587-2, str. 59.

¹¹¹ Tamtéž, str. 59.

¹¹² WOLTERS, 2002, str. 43.

¹¹³ Tamtéž, str. 25–30.

¹¹⁴ PATERCULUS, Velleius. *Historia Romana* (II, 118). In: WOLTERS, Reinhard. *Die Schlacht im Teutoburger Wald*. Arminius, Varus und das Römische Germanien. München: C. H. Beck, 2017, str. 111.

3.5.3 *Saltus Teutoburgiensis*

O průběhu Varovy porážky v Teutoburském lese, v *saltus Teutoburgiensis*, jak osudové bojiště nazývali starověcí historikové, podává nejdůvěryhodnější zprávu Cassius Dio v díle *Rómaiké historiá*. Podle něj se Varus na podzim roku 9 po Kr. nacházel u řeky Vezery na území kmene Cherusků. Tam mu bylo na mapě ukázáno vzdálené ohnisko údajných nepokojů, k němuž se následně vydal se svými třemi legiemi.¹¹⁵ Varova XVII., XVIII. a XIX. legie měly i s šesti kohortami a třemi oddíly jízdy představovat armádu o síle patnácti až dvaceti tisíc mužů. Římské vojsko se muselo prodírat těžko přístupným a dosud neprobádaným terénem, kácet stromy a stavět cesty i mosty přes vodní toky.¹¹⁶ Varova armáda doprovázená řemeslníky i rodinami vojáků proto tvořila značně neuspořádanou formaci a ačkoli pochodovala neznámým územím, nebyla dostatečně připravena na případné nepřátelské útoky. Právě takto rozprostřené a nepřipravené je napadli germánští povstalci v čele s náčelníkem Cherusků Arminiem.¹¹⁷

Arminius byl synem náčelníka Segimera, jenž jako rukojmí zaručující mír mezi Cheruský a impériem vyrůstal v Římě, kde se učil římským způsobům a jazyku. V roce 4 po Kr. vstoupil do římské armády, kde působil jako *praefectus* cheruské kohorty se základnou v Xantenu. Jako velitel svého kontingentu složeného z cheruských bojovníků se do roku 8 po Kr. účastnil bojů v Panonii, kde v letech 6 – 9 po Kr. probíhala rozsáhlá protiřímská vzpoura.¹¹⁸ Arminiova vojenská kariéra ve službách Říma mu umožnila jedinečný vhled do římského myšlení, způsobu boje, válečné strategie a taktiky, a to bylo jednou z hlavních záruk úspěchu jeho povstání. Jeho vítězství nad římskými legiemi je o to pozoruhodnější, vezmeme-li v úvahu, že se mu nepodařilo sjednotit, a ke společnému odporu přesvědčit, všechny germánské kmeny, a že rozpory vládly dokonce uvnitř kmenů, již se bitvy zúčastnily, a to především v řadách Římu nakloněné aristokracie. To lze skvěle demonstrovat na příkladu Arminiova tchána Segesta, jenž se nejenže odmítl povstání zúčastnit, nýbrž před Arminiovým úmyslem se snažil varovat samotného Vara. Římský generál ovšem na jeho zoufalé varování a prosby nebral zřetel a nadále důvěřoval Arminiově loajalitě vůči Římu, což se mu stalo osudným.¹¹⁹

K osudovému střetu trvajícím tři dny mělo dojít v září roku 9 po Kr. Římské vojsko pochodující vstříc germánské léčce tvořilo až 15 kilometrů dlouhou formaci nutnou k průchodu silně zalesněným a zúženým terénem. Právě zhoršené terénní podmínky měly hrát významnou

¹¹⁵ WOLTERS, 2002, str. 54.

¹¹⁶ WALTHER, 2021, str. 23.

¹¹⁷ WOLTERS, 2002, str. 55.

¹¹⁸ DREYER, 2009, str. 115–116.

¹¹⁹ KÜNZL, 2008, str. 36.

roli v Arminiově plánu. Mnoho germánských průvodců včetně Arminia mezitím římskou armádu opustilo pod záminkou mobilizace dalších oddílů. Po prvním prudkém útoku nepřátel se vojsku podařilo vybudovat tábor na zalesněném kopci. Tam vojáci spálili méně potřebné předměty, což mělo následujícího dne usnadnit obranu již uzavřenější pochodové formace. Přitom měly legie dosáhnout nezalesněné oblasti nabízející k obraně mnohem lepší podmínky. Zřejmě však byly nuceny opět pokračovat v cestě lesem, kde měli výhodnější bojové podmínky Germáni. Ti zde ihned zahájili nové útoky, k jejich řadám se navíc neustále přidávaly další skupiny germánských bojovníků poháněné vidinou snadné kořisti. Právě v hlubokých lesích utrpěly legie největší ztráty. Vojsko se následně pokusilo pochodovat i v noci aniž by stavělo tábor, cestu jim však ztížily mohutné přívaly deště, silný vítr a bahnitá půda. Germáni přitom neustávali ve svých útocích a nakonec se jim Římany podařilo obklíčit.¹²⁰ „*Sevřeni lesy a mokřinami, byli zákeřně zmasakrováni do jednoho nepřítelem, kterého jindy pobíjeli jako dobytčata a jehož život nebo smrt závisela na jejich hněvu nebo milosti. Velitel projevil větší odvahu zemřít než bojovat a probodl se sám.*“ (Velleius Paternus II, 119).¹²¹

3.5.4 Následky bitvy

Římská kontrola nad germánským územím mezi Rýnem a Labem se po Varově porážce zcela rozpadla. Všechny kastely a tržiště v Germánii byly dobyty nebo narychlo opuštěny a bývalými vlastníky zapáleny, aby tak nepadly do barbarských rukou. Jediným táborem, jenž byl sice Germány obléhán, ale zůstal nedobyt, byl Haltern na řece Lippe. V ostatních táborech nechal Arminius na znamení svého triumfu napíchnout a vystavit useknuté hlavy poražených legionářů. Přeživší Římané i s ženami a dětmi trpící hlady a čelící bouřlivému počasí učinili jedné noci zoufalý, avšak úspěšný výpad, díky němuž se jim podařilo dosáhnout břehů Rýna a tím i bezpečí v legionářském táboře. V Římě se mezitím roznesla zpráva o strašlivém masakru Varových legií. Již zestárlý císař Augustus měl být událostí natolik otřesen, že upadl do hlubokého smutku, po dlouhé týdny se neholil a často tloukl hlavou o zeď, volaje „*Quinctilie Vare, vrať mi mé legie!*“ Zaniklé legie nebyly nikdy obnoveny, neboť jejich jména připomínala onu strašlivou porážku. Germáni žijící v Římě nebo vykonávající zde vojenskou službu byli deportováni, mělo dojít i k několika popravám. Germánské kmeny mezi Rýnem a Labem byly ovšem po vyhnání Římanů opět svobodné a jejich staré tradice a víra tak zažily znovuzrození.¹²²

¹²⁰ WOLTERS, 2002, str. 54–55.

¹²¹ PATERCULUS, Velleius. *Historia Romana* (II, 119). In: KÜNGL, Ernst. *Germáni: tajemné národy ze severu*. Překlad Jan Hlavička. Praha: Vyšehrad, 2019, str. 31.

¹²² KRAUSE, 2021, str. 106–107.

3.6 Tiberiovy výpravy (10 – 12 po Kr.)

V roce 10 po Kr. převzal velení na Rýně opět Tiberius, a to zejména kvůli své dřívější zkušenosti v této oblasti. Ztracené legie umístěné na Rýně nahradil, jejich počet zvýšil na osm a vojsko rozdělil na „horní“ a „dolní.“ V tomto roce se zřejmě soustředil pouze na reorganizaci armády a žádné odvetné tažení proti Germánům nepodnikl. Rýn Tiberius se svým vojskem překročil až v roce 11 po Kr. Germánské území plnil systematicky a s krajní opatrností, přičemž se s největší pravděpodobností příliš nevzdaloval od Rýna. Nejsou známy žádné zprávy o podmanění germánských kmenů, ačkoli básník Ovidius již tehdy ve svých verších líčil Tiberiův triumf nad Germánií. Doloženy jsou pouze operace římského loďstva a opevnění táborů podél řeky Lippe. V plenění germánského území Tiberius pokračoval i následujícího roku a zvítězil v bitvě s Bruktery, kmenem, jenž se zúčastnil bojů v Teutoburském lese. Jelikož Tiberius v Germánii nedosáhl žádných větších vojenských úspěchů, které ostatně ani nemusely být cílem jeho výprav, nebyl mu v Římě uspořádán triumfální průvod. Na konci roku 12 po Kr. po něm velení na Rýně převzal jeho synovec Germanicus.¹²³

3.7 Germanikovy výpravy (14 – 16 po Kr.)

„V té době zbývala již jen válka proti Germánům, která byla vedena spíše proto, aby byla zhlazena hanba ze ztráty vojska s Quintiliem, než z touhy po rozšíření říše nebo pro přiměřený zisk.“¹²⁴ – Tacitus (Letopisy I, 23)

Ve výpadech na germánské území po Tiberiovi pokračoval Germanicus (15 př. Kr. – 19 po Kr.), syn Nerona Claudia Drusa, již zmíněného vojevůdce vedoucího první odvetné výpravy proti Germánům v letech 11 – 8 př. Kr. Již samotné jeho jméno „Germanicus,“ jež získali všichni Drusovi potomci na počest jeho činů vykonaných v Germánii, vyjadřovalo politický program. Tehdy 27 letý Germanicus vedl nejmohutnější armádu své doby a proti němu stál jediný zbývající nepřítel římské říše. V Germánii postupoval s velkou ctižádostí a vědomě využíval sympatií, které vojáci dosud chovali k jeho otci.¹²⁵ Když v roce 14 po Kr. zemřel císař Augustus, na trůn nastoupil jeho adoptivní syn Tiberius a z Germanika se stal jeho adoptivní syn a následník. Tiberius se nevzdal vize znovu získat ztracené germánské území a jeho úmysly podporoval nejen Germanicus, nýbrž i prořímská vládnoucí vrstva Germánů. K politickým motivům Germanikových výprav patří především zhlazení římské hanby z Varovy porážky.¹²⁶

¹²³ WOLTERS, 2002, str. 59.

¹²⁴ TACITUS, *Letopisy* (I, 23), str. 23.

¹²⁵ Tamtéž, (I, 31), str. 41.

¹²⁶ BREPOHL, Wilm. *Arminius gegen Germanicus*. 2. vyd. Münster: Aschendorff Verlag, 2012, str. 7–9.

Germanicus měl zpět získat orly tří legií ztracených po Varově bitvě a navrátit tak padlým vojákům jejich čest. Prvního orla se mu podařilo ukořistit při odvetném tažení proti kmeni Marsů. Tacitus k tomuto masakru píše: „*Ani pohlaví ani věk nebudily slitování; posvátné stejně jako světské budovy i nejslavnější svatyně oněch kmenů zasvěcená bohyni Tanfaně byly srovnány se zemí. Vojáci nebyli ani zraněni, poněvadž vraždili rozespalé, bezbranné nebo jednotlivě pobíhající.*“¹²⁷ Na jaře v roce 15 po Kr. Germanicus zahájil odvetnou výpravu proti Chattům, dalšímu z kmenů, jenž stál po boku Cherusků v Teutoburském lese. Nedlouho poté se mu díky cherskému knížeti Segestovi podařilo zajmout několik šlechticů a šlechticů ze stejného kmene, mimo jiné i Arminiovu těhotnou ženu Thusneldu. Druhého z orlů Germanicus našel během útoku na odbojný kmen Brukterů. Při této příležitosti se svými legiemi navštívil místo Varovy porážky, kde pohřbil ostatky padlých vojáků a prokázal jim tak poslední poctu. S cherským vojskem svedl několik bitev, při nichž se střídalo štěstí na obou stranách. Rozhodnou se stala až bitva na pláni Idistaviso v roce 16 po Kr., při níž byl podle Tacita prostor 10 mil naplněn mrtvolami a zbraněmi nepřátel. Arminius si měl zachránit život pouze lstí a útekem. V této souvislosti je Tacitem zmíněna také údajná pomoc Cherusků bojujících v pomocných sborech na straně Říma. Konečný střet mezi Římany a Chersky představovala bitva na vale Angrivariů.¹²⁸

Germanicus následně pokračoval v tažení proti dalším germánským kmenům, při němž v bouřlivých vodách oceánu ztratil většinu svého loďstva. V roce 17 po Kr. byl ke své nevoli císařem Tiberiem odvolán z Germánie.¹²⁹ Toto rozhodnutí mělo mít svůj původ ve vzájemném nevraživém vztahu mezi Tiberiem a Germanikem. V Římě Germanicus slavil 26. května velkolepý triumf „*nad Chersky, Chatty, Angrivariii a dalšími kmeny, jež sídlí v oblastech Labe.*“¹³⁰ Váženým hostem tohoto průvodu byl i cherský kníže Segestes, jenž z čestného místa sledoval, jak jeho dceru Thusneldu, tříletého vnuka Thumelika a další krajany, zajaté díky jeho zradě, vedou jako římské zajatce.¹³¹ Arminiova žena Thusnelda a syn Thumelikus byli v následujících letech drženi v Ravenně. O jejich dalším osudu údajně podávala zprávu jedna z Tacitových ztracených knih *Letopisů*.¹³²

¹²⁷ TACITUS, *Letopisy* (I, 51), str. 53.

¹²⁸ Tamtéž, (I, 55 – II, 21), str. 56–86.

¹²⁹ Tamtéž, (II, 26), str. 88–89.

¹³⁰ Tamtéž, (II, 41), str. 98.

¹³¹ STRABÓN. *Geographiká*. In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021, str. 55.

¹³² TACITUS, *Letopisy* (I, 58), str. 58.

3.8 Válka s Markomany a Arminiův pád

„A tehdy Arminius na koni všechno přehlížel a všude, kam přijel, pyšně poukazoval na opětné dobytí svobody, porubání legií a na ukořistěné zbraně, jež byly vyrvány Římanům a dosud jsou v rukou mnohých bojovníků.“¹³³ – Tacitus (*Letopisy* II, 45)

Po odchodu římských legií z Germánie v roce 17 po Kr. se Arminius marně snažil o posílení protirímského odboje podrobením mocné Marobudovy říše, jejímž sídlem se od roku 9 př. Kr. stalo území dnešních Čech. Kmen Markomanů vedený králem Marobudem byl během římsko-germánských válek vůči oběma stranám zásadně neutrální, ačkoli patřil mezi Germány a s Římem od roku 6 po Kr. zachovával přátelské vztahy.¹³⁴ Marobud proto odmítl Arminiem nabízené spojenectví a když od něj po bitvě v Teutoburském lese obdržel useknutou Varovu hlavu, nechal ji na důkaz trvajících přátelství s Římem zaslat do rodné vlasti, aby zde mohla být pohřbena v rodinné hrobce.¹³⁵ Markomané byli jediným germánským kmenem, jenž tehdy svou mocí a kulturou předčil Cherusky. Marobud patřil stejně jako Arminius k aristokratickým rukojmím vychovávaným v Římě, a své poznatky o římské kultuře, obchodnictví a válečném umění později využil k budování své říše. Podle římského vzoru například postavil svou armádu, jež měla na přelomu letopočtu čítat 70 000 pěších vojáků a 4 000 jezdců, a již římstí pozorovatelé přisoudili takřka římskou kázeň. Archeologické nálezy pocházející zejména z bohatých nekropolí¹³⁶ svědčí o intenzivním obchodu s římskou říší, jenž se týkal především římského exportu kovového zboží a bronzových či stříbrných nádob. Tacitus se zároveň zmiňuje o mnohých římských markytánech a obchodnících žijících mezi Markomany.¹³⁷

Po Germanikových taženích ke kmeni Markomanů přeběhla část cheruské aristokracie, mezi níž patřil také Arminiův strýc Inguiomer. V přímém vojenském střetu s Markomany sice Cheruskové zvítězili, Arminiovi se však tohoto vítězství nepodařilo strategicky využít. Marobud se stáhl zpět do své říše, odkud vyslal do Říma posly s prosbou o pomoc. Tiberius mu však připomněl jeho pasivitu během římského boje proti stejnému nepříteli. Marobudovi neposkytl vojenskou pomoc ani následujícího roku, kdy se svými oddíly na markomanské území vpadl Katvalda, byl mu však poskytnut azyl v Ravenně, kde zemřel v roce 38 po Kr.¹³⁸

¹³³ TACITUS, *Letopisy* (II, 44), str. 101.

¹³⁴ KÜNZL, 2008, str. 38.

¹³⁵ PATERCULUS, Velleius. *Historia Romana* (II, 119, 5). In: KÜNZL, Ernst. *Germáni: tajemné národy ze severu*. Překlad Jan Hlavička. Praha: Vyšehrad, 2019, str. 31.

¹³⁶ Např. nekropole v Tišicích nebo na Pičohoře u Dobřichova.

¹³⁷ KÜNZL, 2008, str. 38.

¹³⁸ TACITUS, *Letopisy* (II, 46), str. 102.

Arminiovi byla mezitím částí cheruské aristokracie vyčítána jeho snaha o dosažení královského titulu a trůnu. Tiberiova taktika ponechat germánské kmeny vnitřním svárům se nakonec vyplatila, neboť cheruský náčelník v roce 21 po Kr. zemřel rukou svých příbuzných. Arminius se dožil věku 37 let, nad cheruským kmenem vládl 12 let. Se svou ženou Thusneldou ani synem Thumelikiem se po jejich zajetí Germanikovými legiemi již nikdy nesetkal. Tacitus mu ve svém díle prokázal poslední poctu slovy: „*Nepochybně to byl osvoboditel Germánie, který nedorážel na římský národ v jeho prvních počátcích jako jiní králové a vojevůdci, nýbrž v době největšího rozkvětu říše; v bojích sice jeho štěstí kolísalo, ve válce však nebyl zdolán.*“¹³⁹

3.9 Vláda cheruských králů

„*Císař ho tedy zásobil penězi, dal mu družinu a povzbudil ho, aby se ujal odhodlaně důstojenství svého rodu; že on, rodák z Říma, nastupuje vládu v cizině první ne jako rukojmí, nýbrž jako občan.*“¹⁴⁰ – Tacitus (*Letopisy*, XI, 16)

Po Arminiově smrti byla cheruská vládnoucí vrstva natolik oslabena vnitřními boji, že v roce 47 po Kr. do Říma vyslala posly s žádostí o dosazení nového vládce jejich kmene. Tím měl být Arminiův synovec Italicus, poslední potomek z cheruského vládnoucího rodu. Italicus byl synem Flava, jenž se římsko-germánských bojů účastnil na straně Římanů a postavil se tak proti vlastnímu bratru i kmeni, a dcery chattského knížete Aktumera. Vyrůstal v Římě a byl vycvičen „*ve zbrani a na koni po [římském] i domácím způsobu.*“¹⁴¹ Císař Claudius mu podle Tacita poskytl dostatek finančních prostředků i tělesnou stráž ve formě družiny, nadále však nijak do cheruské politiky nezasahoval. Počáteční nadšení Cherusků vystřídala nedůvěra a záhy tak došlo ke střetu mezi Italikovými přívrženci a nepřátelskými frakcemi, z něhož ovšem Italicus vyšel vítězně. Později byl přesto vlastním kmenem vypuzen, avšak za pomoci kmene Langobardů a snad i římských peněz, byl opět dosazen na trůn a „*ve štěstí i v neštěstí poškozoval cheruský stát.*“¹⁴² Posledním doloženým vládcem kmene Cherusků byl Chariomerus, o jehož původu se prameny sice nezmiňují, pravděpodobně se však jednalo o Italikova syna. Chariomerus, snažící se udržet si svou moc, v roce 90 po Kr. požádal Řím o vojenskou pomoc proti svým nepřátelům. Císař Domitianus mu sice poskytl finanční prostředky, jinak však do vnitřních sporů v kmeni nezasahoval. S Chariomerem se z pramenů vytrácí jakákoli zmínka o dalším osudu Cherusků.¹⁴³

¹³⁹ TACITUS, *Letopisy* (II, 88), str. 126.

¹⁴⁰ Tamtéž, (XI, 16), str. 275.

¹⁴¹ Tamtéž, (XI, 16), str. 275.

¹⁴² Tamtéž, (XI, 17), str. 276.

¹⁴³ WOLTERS, 2002, str. 91.

4 Římský vliv na moc náčelníků a aristokracie

4.1 Problematika názvosloví

Germánská společnost byla ve starověku vedena vrstvou knížat (*princeps*) a vévodů (*dux*). Některé větší kmeny, jakými byli například Svébové či Markomané, jejichž hegemonii zároveň uznávaly méně početné kmeny, měly svého času i vlastního krále (*rex*).¹⁴⁴ Podle Tacita si Germáni svého velitele (*dux*) vybírali podle statečnosti, krále podle urozenosti.¹⁴⁵ Ačkoli byli Cheruskové na přelomu letopočtu jedním z nejsilnějších germánských kmenů, svého prvního krále prokazatelně získali až s nástupem Italika v roce 47 po Kr. Předchozí absenci královského titulu je možné dokázat na příkladu Arminia, jenž byl svými soukmenovci zabit právě kvůli údajnému pokusu o jeho uzurpaci. Až do poloviny prvního století měl tedy vůdce Cherusků pouze titul kmenového náčelníka. Výrazný vliv měla také aristokratická vládnoucí vrstva.

Podobně jako u jiných antických termínů popisujících jevy v germánské společnosti (viz kapitola 2.3), i zde existuje více výrazů pro vůdce kmene. V antických pramenech se proto můžeme setkat s latinskými pojmy *princeps* (vládce, náčelník, předák), *dux* (vůdce, vévoda, vojévůdce), *primores* (náčelníci, velitelé) a *proceres* (vůdci, předáci) či řeckým výrazem *ἡγεμών* (*hēgemōn* – velitel, vůdce, kníže). Tyto termíny jsou problematické zejména v případě, kdy jsou jimi nazýváni i jiní příslušníci cheruské aristokracie. Například Segimundus (Segimuntos), syn Arminiova tchána Segesta, je ve Strabónově *Geografice* nazván vůdcem Cherusků (*Χηρούσκων ἡγεμών*).¹⁴⁶ Stejný titul zde má i Segestův bratr Segimer (Segimeros), ačkoli ani v jednom případě se nejednalo o náčelníka kmene.¹⁴⁷ V Tacitových *Letopisech* je pak použito věty „...a radil Varovi, aby uvěznil jeho i Arminia a ostatní předáky, že se lid ničeho neodvází, budou-li náčelníci odklizeni“ (*aperuit suasitque Varo ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret; nihil ausuram plebem principibus amoti*),¹⁴⁸ kde jsou Segestes i Arminius řazeni k „předákům“ (pl. nom. *proceres*) a „náčelníkům“ (pl. nom. *principes*). V souvislosti s Arminiem je zde použito i spojení *cum ceteris primoribus*, tedy „[Arminius] s ostatními náčelníky,“¹⁴⁹ a *aut ceteri Germanorum proceres* – „[Arminius] ani ostatní germánští

¹⁴⁴ KÜNZL, 2008, str. 65.

¹⁴⁵ TACITUS, *Germánie* (7), str. 336.

¹⁴⁶ STRABÓN. *Geographiká* (VII, 1, 4), str. 55.

¹⁴⁷ Zde se nejedná o stejnojmenného Arminiova otce.

¹⁴⁸ TACITUS, *Letopisy* (I, 55), str. 56.

¹⁴⁹ Tamtéž, (II, 9), str. 79.

náčelníci,“¹⁵⁰ přičemž Arminius zde patří k *primores* (náčelníkům, velitelům) a *proceres* (vůdcům, předákům).

Segimer, první známý náčelník kmene Cherusků, je Velleiem Paterculem označován jako *princeps gentis eius* – „první z jeho kmene.“¹⁵¹ Cassius Dio jej pak nazývá *archóntem* (nom. *ἄρχων* – vládce, vládnoucí) a stejné označení používá i pro jeho syna Arminia.¹⁵² Nejčastěji vyskytovaný titul v souvislosti s Arminiem představuje výraz *dux* (vojenský vůdce). Tomu, že jeho postavení bylo chápáno pouze jako postavení kmenového náčelníka a vojenského vůdce, nikoli krále, nasvědčuje zejména fakt, že mu bylo ve vlasti vytýkáno usilování o královský titul. Tacitus se o něm jako o vůdci vyjadřuje dvakrát (*Letopisy*, I, 59 a II, 44),¹⁵³ stejný výraz používá i Frontinus ve formě *dux Germanorum* – vůdce Germánů (*Strategemata* II, 9, 4).¹⁵⁴ Strabón jej pak v *Geografice* nazývá vrchním velitelem (*πολέμαρχος* – polemarchos).¹⁵⁵ Žádné další antické prameny těmito dvěma cheruským náčelníkům jiné tituly nepřisuzují. Italicus, potomek z cheruského královského rodu (*stirps regia*) a vnuk náčelníka (*principa*) Chattů Aktumera, je v pramenech od svého nástupu na trůn vždy nazýván titulem *rex*.¹⁵⁶ Totéž platí pro jeho nástupce Chariomera.¹⁵⁷

4.2 Segimer a cheruská knížata

4.2.1 Segimerova vláda

Segimer (lat. Segimerus/ Sigimerus, řec. Σηγίμερος) byl prvním z cheruských náčelníků, jehož jméno bylo zaznamenáno starověkými historiky. Poprvé byl zmíněn Velleiem Paterculem v druhé knize *Historia Romana* jakožto otec Arminia (II, 118), podruhé v *Rómaiké historiá* Cassia Diona (56, 19, 2) jako jeden z hlavních spiklenců (*ὁμοφρονοῦντες*) a vůdců (*ἀρχηγός*) útoku na Varovy legie. Přesné období jeho vlády nelze určit, lze se však domnívat, že na trůn

¹⁵⁰ TACITUS, *Letopisy* (II, 15), str. 82.

¹⁵¹ PATERCULUS, Velleius. *Historia Romana* (II, 118). In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021, str. 60.

¹⁵² DIO, Cassius. *Rómaiké historiá* (56, 19, 2). In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021, str. 133.

¹⁵³ TACITUS, *Letopisy*, str. 65, 101.

¹⁵⁴ FRONTINUS. *Strategemata* (II, 9, 4). In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021, str. 81.

¹⁵⁵ STRABÓN, *Geographiká* (VII, 1, 4), str. 55.

¹⁵⁶ TACITUS, *Letopisy* (XI, 17), str. 276.

¹⁵⁷ DIO, Cassius. *Rómaiké historiá* (67, 10). In: DIO, Cassius. *Roman History, Volume VIII: Books 61–70* [online]. Překlad Earnest Cary. Loeb Classical Library 176. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925.

nastoupil nejpозději v roce 8 př. Kr., kdy byli Cheruskové nuceni podříditi se Tiberiovi a vyslat do Říma rukojmí včetně Segimerových synů. Je ovšem možné, že Cheruskům vládl ještě dříve. V roce 11 př. Kr. to tak mohl být právě on, kdo svůj kmen zachránil před postupujícími římskými jednotkami díky včasnému ústupu z cheruského území, a následně vedl cheruské válečníky do vítězného boje proti Drusovi v bitvě u Arbilla (viz kap. 3.2). Přesvědčivé důkazy, jež by tuto domněnku potvrzovaly, ovšem neexistují. Po třech letech odporu a následné bezpodmínečné kapitulaci (*deditio*) odcestovali cheruští velvyslanci do Galie, aby zde od Augusta přijali mírové podmínky.¹⁵⁸ Jednou z nich bylo nejspíše postoupení dvou náčelnických synů, Arminia a Flava, k římské převýchově. V případě, že by se kmen znovu pokusil o odpor, Segimer by oba své syny ztratil, byl proto nucen s Římem zachovávat mír. Cheruskové byli přijati jako „přátelé římského lidu“ – *amici populi Romani* a „subjekt mezinárodního práva,“ nezískali ovšem žádnou formální státní smlouvu. Po uzavření mírových dohod a Tiberiově triumfu z 1. ledna roku 7 př. Kr., jenž měl znamenat ukončení římské ofenzívy Germánie, byly z území Cherusků staženy okupační jednotky.

Po osmi letech relativně přátelských vztahů s Římem a nezdařeném pokusu o jejich přesídlení místodržitelem Domitiem Ahenobarbem se Cheruskové v roce 1 po Kr. stali opět nepřáteli (*foedi*) Říma, neboť se po boku sousedních germánských kmenů zúčastnili tzv. *immensum bellum* (viz kap. 3.4).¹⁵⁹ V řadách cheruské vládnoucí vrstvy se již touto dobou jistě zformovaly dvě politické frakce – prořímská a protiřímská, a účast na „ohromné válce“ jasně svědčí o tom, která ze stran měla v kmeni na přelomu letopočtu větší vliv. Tento stav se ovšem zásadně změnil po porážce germánských povstalců v roce 4 po Kr. Cheruskové se stali spojenci římské říše – *socii populi Romani*, tentokrát i prostřednictvím uzavření formální spojenecké smlouvy. Z Cherusků se tak stal *gens foederata* – spojenecký kmen, a zůstal jím až do roku 9 po Kr. Kmenová knížata získala římské občanství,¹⁶⁰ a je velice pravděpodobné, že alespoň část z nich se naučila latinskému jazyku. Řím měl velký zájem na jejich spolupráci, neboť bez ní by nebylo možné udržet v Germánii stálou římskou nadvládu. Prořímsky smýšlející knížata byla proto zahrnována luxusními dary. Zbraně, mince, stříbrné a bronzové nádoby, šperky a jemné látky, to vše Germánům v kmeni zajišťovalo prestiž, úctu a moc.¹⁶¹ V bohatých germánských hrobech lübsowského typu, určených jen pro tu nejurozenější a nejvlivnější vrstvu kmene, byly

¹⁵⁸ KEHNE, 2008, str. 18–19.

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 19.

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 20.

¹⁶¹ KRAUSE, 2021, str. 118.

nalezeny četné římské importy, nejčastěji stříbrné a kovové předměty či sklenice.¹⁶² Zájem o udržení vzájemných vztahů tak měli zřetelně nejen Římané, ale i germánští aristokraté, kteří nově nabytou náklonnost Římanů často využívali i při řešení svých osobních sporů.¹⁶³

4.2.2 Cheruská knížata a jejich loajalita Římu

Mezi knížata, jež před bitvou v Teutoburském lese podporovala přátelské vztahy s Římem, patřil například Segimerův bratr Inguiomer, jenž podle Tacita „u Římanů požíval velké vážnosti.“¹⁶⁴ V roce 15 po Kr. se však přidal na stranu svého synovce Arminia, i jej ovšem později zradil a v roce 17 po Kr. přeběhl na stranu jeho odpůrce Marobuda. Dalším z prořímsky smýšlejících aristokratů byl Arminiův tchán Segestes, jenž stál na straně Římanů až do svého konce. Před bitvou se marně snažil varovat Vara o Arminiově chystané zradě a nadcházejícím útoku na římské legie, Varus ovšem až do osudného okamžiku důvěru v Arminia neztratil (viz výše). Ostatně Dio se o Segimerovi i Arminiovi zmiňuje jako o Varových dlouhodobých „společnicích“ a častých „spolustolovnicích“,¹⁶⁵ neměl tedy důvod podezřívat je ze zrady. Na straně Římanů byl před bitvou patrně i Segestův bratr Segimer, jmenovec cheruského náčelníka. Naopak Segimerův syn Sesithakus stál na straně povstalců po boku Arminia, a měl dokonce zhanobit Varovo mrtvé tělo, což bylo příčinou delšího váhání legáta Lucia Stertina, jenž ho měl později dle Germanikových rozkazů i s otcem Segimerem přijmout na milost ve městě Ubiů (Kolíně nad Rýnem).¹⁶⁶ V roce 17 po Kr. byl však i přesto se svou ženou Ramis, dcerou chattského knížete Veromera, veden jako zajatec v Germanikově triumfálním průvodu.¹⁶⁷ Sesithakus tak musel Římany opět zradit nebo se jim jeho minulé prohřešky zdály příliš velké.

Segestův syn Segimundus dosáhl v mladém věku hodnosti kněze „u oltáře Ubiů“ (tzv. *ara Ubiorum*, v dnešním Kolíně nad Rýnem), důležitém římsko-germánském kultovním a správním středisku, kde byl zaveden oltář, jenž měl mít pro Germánii tutéž integrační funkci jakou měl oltář v Lugdunu (dnešní Lyon) pro Galii.¹⁶⁸ Kněží mohli sestávat pouze z příslušníků obzvláště důvěryhodných a Římu loajálních rodin. *Ara Ubiorum* představovalo důležitou správní jednotku v plánované provincii,¹⁶⁹ a dosazením mladého Segimunda do kněžského

¹⁶² KÜNZL, 2008, str. 36.

¹⁶³ KRAUSE, 2021, str. 118.

¹⁶⁴ TACITUS, *Letopisy* (I, 60), str. 59.

¹⁶⁵ DIO, Cassius. *Rómaiké historiá* (56, 19, 2), str. 133.

¹⁶⁶ TACITUS, *Letopisy* (I, 71), str. 68.

¹⁶⁷ STRABÓN, *Geographiká* (VII, 1, 4), str. 55.

¹⁶⁸ WOLTERS, 2002, str. 54.

¹⁶⁹ DREYER, 2009, str. 112–113.

úřadu se tak jistě zvýšila prestiž Segestovy rodiny. Tacitus ovšem udává, že Segimundus po vypuknutí Arminiovy vzpoury v roce 9 po Kr. „roztrhl kněžské stužky a uprchl k povstalcům.“¹⁷⁰ Nejpozději v roce 15 po Kr. již však opět stál na straně svého otce, jímž byl vyslán jako jeden z vyslanců ke Germanikovi, aby prosil o Segestovo vyproštění z Arminiova zajetí, a zároveň o milost za své zrádné činy. Segimundus měl být přijat s vlídností a vyslán na galský břeh i s ochranným doprovodem.¹⁷¹ Avšak Strabón udává, že o rok později byl i se svou sestrou Thusneldou a tříletým synovcem Thumelikem součástí rukojmí vedených v Germanikově vítězném průvodu, zatímco jejich otec Segestes vše z dálky sledoval jakožto „velectěný“ host.¹⁷² Tato skutečnost naznačuje, že Segimundus přeci jen stranil germánským povstalcům, a Římany v určitém okamžiku opět zradil.

4.2.3 Vliv na Segimerovo postavení

Rostoucí moc cheruské prořímské aristokracie měla zajisté neblahý vliv na Segimerovo postavení v kmeni. Knížata bohatnoucí díky četným římským darům získala nejen větší prestiž, ale i moc, kterou bezpochyby využívala k prosazení svých osobních zájmů, jež byly zároveň v souladu se zájmy římské říše. Není vyloučeno, že začala disponovat vlastní elitní družinou bojovníků, do té doby příznačnou zejména pro kmenové vůdce. S větším počtem následovníků a poddaných rovněž vzrůstal jejich vliv na kmenovém shromáždění – tzv. thingu (viz kap. 2.3). Jejich vliv ovšem k roku 9 po Kr. nebyl natolik silný, aby dokázali zabránit Arminiově protirímské vzpouře, jež s sebou ostatně strhla především příslušníky nižších vrstev. Segimer byl v tomto roce zřejmě stále ještě náčelníkem svého kmene, a s příchodem již dospělého syna Arminia mu nic nebránilo v porušení závazků vůči Římu. Cassius Dio ho nazval „hlavním spiklencem“ a „vůdcem“ útoku na Varovy legie.¹⁷³ Zdá se tedy, že bez jeho podpory z pozice cheruského náčelníka by Arminiovo povstání nemuselo bývalo být úspěšné. S rokem 9 po Kr. se o Segimerovi vytrácejí jakékoli pramenné zmínky. Jelikož po bitvě v Teutoburském lese je o Arminiovi již referováno jako o náčelníku cheruského kmene, je velice pravděpodobné, že Segimer se tehdy vzdal svého trůnu, nebo padl v bitvě. Druhá z možností se zdá být pravděpodobnější, neboť v případě, že by nadále figuroval v kmenové politice, nebylo by jistě bývalo došlo k tak velkému mocenskému vzestupu jeho mladšího bratra Inguiomera – nejprve spojence, později nepřítele vlastního synovce Arminia (viz kap. 4.3.3).

¹⁷⁰ TACITUS, *Letopisy* (I, 57), str. 57.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 57.

¹⁷² STRABÓN, *Geographiká* (VII, 1, 4), str. 55.

¹⁷³ DIO, Cassius. *Rómaiké historía* (56, 19, 2), str. 133.

4.3 Arminius a vnitřní spory v řadách aristokracie

4.3.1 Arminiova vláda

Arminius (řec. Αρμήνιος) byl prvorozeným synem cheruského náčelníka Segimera. Stejně jako v případě jeho mladšího bratra Flava, je nám známa pouze latinská a řecká verze jeho jména, původní germánské znění se v pramenech nevyskytuje a německý překlad „Hermann“ pochází až z 16. století – zřejmě z pera Martina Luthera.¹⁷⁴ Počátek Arminiovy vlády nad cheruským kmenem nelze s přesností určit. Ačkoli se v roce 9 po Kr. stal vůdcem ohromného germánského povstání, některé prameny naznačují, že Cheruskům tehdy stále ještě vládl jeho otec Segimer. Jistý je pouze konečný rok jeho vlády, tedy 21 po Kr., kdy byl podle Tacita zabit vlastními příbuznými pro svou snahu dosáhnout královského titulu (viz kap. 3.8). Svého nejvyššího mocenského vrcholu dosáhl po vítězné bitvě v Teutoburském lese. Tehdy se mu sice nepodařilo sjednotit veškeré germánské kmeny, zajistil však, že území Germánů sahající od východního břehu Rýna až po řeku Labe se nestalo římskou provincií a zůstalo nadále svobodné. S odchodem Germanikových Římanů po roce 16 po Kr. však jeho moc začala postupně upadat. Jestliže byl Arminius chápán spíše jako *dux* – vojenský velitel, k udržení své moci potřeboval válku – přesněji řečeno: společného nepřítele. Po odchodu Římanů z Germánie se proto uchýlil k boji proti dalšímu mocnému nepříteli, Marobudově říši (viz kap. 3.8). Zdá se, že s každým vojenským výbojem ovšem ztratil část svých věrných stoupenců. Vnitřní spory v kmeni související s římskou přítomností na severu existovaly již za vlády Segimera, za Arminia měly ovšem dalekosáhlejší následky.

4.3.2 Segestes

Arminiův nejsilnější protivník byl od samého počátku cheruský kníže Segestes – „*muž ohromně velký a u vědomí svého věrného spojenectví nebojácný.*“¹⁷⁵ Segestes byl zřejmě jedním z prvních příslušníků cheruské aristokracie, kdo přijali římské občanství. Zřejmě se rovněž naučil latinskému jazyku, což naznačuje Segestova řeč v Tacitových *Letopisech* (I, 57). Tento pomyslný monolog dokládá Segestovu věrnost Římu i nenávist vůči Arminiovi, jenž měl unést jeho dceru Thusneldu, tehdy příslibenou jinému, a pojmout ji za ženu bez jeho svolení. V Segestově odporu k Arminiovi tudíž nehrála roli pouze loajalita vůči Římu, nýbrž i osobní pohnutky.¹⁷⁶ Navzdory své věrnosti však Segestes v roce 9 po Kr. nepředstavoval pro Vara

¹⁷⁴ WOLTERS, 2017, str. 180.

¹⁷⁵ TACITUS, *Letopisy* (I, 57), str. 57.

¹⁷⁶ Tamtéž (I, 58), str. 57–58.

natolik vlivného spojence, aby věnoval dostatečnou pozornost jeho varování před Arminiovou vzpourou. Vzhledem k opodstatněné osobní nevraživosti mezi oběma muži Varus zřejmě toto obvinění považoval za pouhou epizodu obvyklých sporů.

V Segestově pomyslném monologu je uvedeno, že „*Arminia uvedl v pouta a [on sám] od jeho strany zakusil tíhu pout.*“¹⁷⁷ Není jasné, kdy – a zda vůbec – Segestes svého odpůrce nechal uvěznit, zda se jednalo o časový úsek před bitvou v Teutoburském lese nebo o období časově nespecifikovaných vnitřních sporů v kmeni. Jistá je pouze doba, kdy byl internován sám Segestes. Jak již bylo zmíněno, Segestes vyslal v roce 15 po Kr. svého syna Segimunda i s dalšími posly ke Germanikovi s žádostí o pomoc před vlastními krajany, kteří ho obléhali. Tacitus udává, že „*Germanikovi stálo za to obrátit se*“ a Segesta i s jeho příbuznými a poddanými z obležení vyprostit. Zdá se, že mezi nimi nebyli pouze Segestovi stoupenci, nýbrž i vznešené ženy, jež zde mohly být umístěny pro jejich vlastní ochranu před nástrahami války. Nasvědčuje tomu zejména fakt, že s nimi byla také Arminiova těhotná žena Thusnelda, jež se podle Tacitových slov „*klonila spíše k smýšlení manželovu než otcovu. Ani slzu neuronila, ani slovo prosby nehlesla, majíc ruce pevně stisknuty na prsou a oči upřeny na těhotný život.*“ S Germanikovými vojáky zpět neputovali pouze Segestovi spojenci a germánští zajatci, nýbrž i kořist z Varovy porážky. Ta měla být odevzdána přeživšími muži, kteří patrně nejprve bránili germánské ležení, Germanikovi se však nakonec vzdali.¹⁷⁸

Hlavní příčinu Germanikovy intervence lze vysvětlit Tacitovým komentářem u dřívějšího náhlého útoku na kmen Chattů, k němuž se Germanicus odhodlal na jaře téhož roku: „*Objevila se totiž naděje, že nepřítel je rozdvojen mezi Arminia a Segesta, z nichž jeden vynikal věrolomností, druhý věrností k nám.*“¹⁷⁹ Germanicus tak svým zásahem použil osvědčenou římskou taktiku *divide et impera*. Zpráva o tom, že Segestes byl Římany osvobozen a milostivě přijat, se brzy rozšířila i mezi další římské stoupence a je možné, že jim dodala odvalu přeběhnout na Germanikovu stranu. Arminius, rozhořčen ztrátou svých politických odpůrců i těhotné ženy, vyzýval své soukmenovce do zbraně proti Germanikovi i Segestovi. Připomínal jim vítězství v Teutoburském lese i důvody, proč tehdy proti Římanům povstali. Arminiovi se k obnovenému odporu podařilo strhnout nejen Cherusky, nýbrž i okolní kmény. Protiřímská strana navíc tehdy získala nového mocného spojence – Arminiova strýce Inguiomera.¹⁸⁰

¹⁷⁷ TACITUS, *Letopisy* (I, 58), str. 57.

¹⁷⁸ Tamtéž (I, 57), str. 57.

¹⁷⁹ Tamtéž, (I, 56), str. 55.

¹⁸⁰ Tamtéž (I, 58), str. 57–58.

4.3.3 Inguiomer

Jedním z nejsilnějších Arminiových spojenců během Germanikových odvetných výprav do Germánie (14 – 16 po Kr.) byl jeho strýc, Segimerův mladší bratr Inguiomer. Podle Tacitova popisu to byl Římany velice vážený muž a patrně velmi vlivný spojenec. Když se proto v roce 15 po Kr. přidal na stranu svého synovce, u Germanika to vyvolalo značné obavy.¹⁸¹ Zřejmě se domníval, že Inguiomer s sebou strhne další mocné římské spojence, a nejspíše tomu tak opravdu bylo. Mezi Inguiomerem a Arminiem však panovalo napětí, jež se navíc stále stupňovalo, neboť Inguiomer využíval své vlivné postavení v kmeni k prosazování vlastních návrhů na úkor Arminiových plánů, a u Cherusků proto často docházelo k internímu rozkolu. K prvnímu vážnému důsledku těchto vnitřních sporů došlo ještě téhož roku při útoku na římské ležení. Zatímco Arminius navrhoval osvědčenou taktiku zaskočení vojska v nepřístupných bažinách, Inguiomer prosadil svůj návrh římské ležení obklíčit, přičemž vojákům sliboval více zajatců a neporušenou kořist. Inguiomer však podcenil římské počty, germánské vojsko utrpělo těžké ztráty, a on sám byl nucen opustit bitvu, neboť byl těžce zraněn.¹⁸²

I přes tak velký neúspěch jím prosazené strategie se ovšem zřejmě i nadále podílel na taktickém plánování a na bitevním poli se po boku Arminia v pramenech znovu objevuje v roce 16 po Kr. S římskými vojsky se společně utkali na pláni Idistaviso, kde jejich armáda utrpěla krvavou porážku. I tentokrát si Germáni byli jisti snadným vítězstvím, což Tacitus dokládá nálezem řetězů určených pro římské zajatce. Bitva ovšem skončila definitivní porážkou odbojných Germánů a Arminius s Inguiomerem si měli zachránit život pouze za pomoci lsti, když si pomazali obličej vlastní krví, aby tak mohli nepoznání uniknout z bitevní vřavy.¹⁸³ Na místě římského vítězství byl postaven památník, na němž byly vystaveny zbraně padlých nepřátel a připsána jména poražených národů. „*Germány nenaplnily bolestí a hněvem ani tak rány, zármutek a válečné spousty, jako pohled na ten památník.*“¹⁸⁴ Toho mohli skvěle využít germánští velitelé pro vyburcování lidu k nové vlně útoku. „*Lid, šlechta, mladí i staří*“ náhle napadli a rozehnali římské vojsko.¹⁸⁵ Zdá se, že v tento moment se proti římskému nepříteli naposledy sjednotila většina cheruského kmene a jeho spojenců. Germáni zvolili bitevní pole u valu Angrivariů (viz kap. 2.1) sevřené řekou a bažinatými lesy, kde se ukrylo jejich jezdeckvo.

¹⁸¹ TACITUS, *Letopisy* (I, 60), str. 59.

¹⁸² Tamtéž, (I, 68), str. 66.

¹⁸³ Tamtéž, (II, 17–18), str. 83–84.

¹⁸⁴ Tamtéž, (II, 19), str. 84.

¹⁸⁵ Tamtéž, (II, 19), str. 85.

Pěší vojáci mezitím zaujali obranné pozice na valu. Oproti Římanům tak měli ve všech směrech výhodnější bojové podmínky. Přesto střet skončil porážkou Germánů. Tacitův komentář,¹⁸⁶ kde tvrdí, že Germanicus věděl o všech jejich plánech, postaveních a zjevných i tajných opatření naznačuje, že Arminia zradil někdo z jeho úzkého kruhu disponující interními informacemi o plánované bojové taktice. Zřejmě se nejednalo o Inguiomera, neboť ten měl udatně bojovat po boku svých vojáků.¹⁸⁷ Mohlo se tedy jednat například o člena Arminiovy osobní družiny.

Po drtivé porážce germánské armády jistě utrpěla nejen Arminiova pověst, nýbrž i jeho mocenské postavení v kmeni a mimo něj. Po Germanikových taženích sice zůstalo napadené germánské území svobodné, Arminiova armáda však ztratila mnoho bojeschopných mužů. Sám Arminius přišel nejen o svou těhotnou ženu Thusneldu, nýbrž i vlivné spojence, již byli zajati Germanikem během let 15 – 16 po Kr. a později vedeni jako válečná rukojmí v jeho triumfálním pochodu. Kromě již zmíněného cheruského knížete Sesithaka, jeho ženy Ramis a Thusneldina bratra Segimunda, to byli také Deudorix – syn Baitorixe, bratra bývalého sugabrijského krále Maela, dále Libes, kněz z kmene Chattů, a mnoho dalších zajatců z kmene Cherusků, Brukerů, Usipetů, Chattů, Chattuariů, Kaulkerů, Landerů a Tubantů.¹⁸⁸

Arminius, ve snaze posílit protiřímský odboj a udržet si tak svou pozici vojenského velitele, zahájil válku proti mocnému germánskému protivníkovi – markomanskému králi Marobudovi. Jak již bylo zmíněno, Marobudovo vojsko čítalo na přelomu letopočtu 70 000 vojáků, Arminiovi se však podařilo sestavit armádu, jež se svým počtem vyrovnala té markomanské. Na jeho stranu se rovněž přidali svébské kmeny Semnonů a Langobardů, a Arminius by tak býval měl početní převahu, kdyby ovšem na Marobudovu stranu nepřeběhla část cheruské aristokracie a jejich družin v čele s Inguiomerem.¹⁸⁹ Příčinou byla zřejmě náhlá eskalace vnitřních sporů v kmeni. Marobud Inguiomera využíval ve své válečné „kampani“ a prohlašoval, že Arminius si pouze přivlastňuje slávu za Inguiomerovy činy. Vše, co dopadlo šťastně, prý bylo provedeno podle jeho plánů.¹⁹⁰ Válka nakonec dopadla ve prospěch Arminia (viz kap. 3.8), ten však své vítězství nedokázal efektivně využít ve své mocenské politice, a své stoupence si znepřátelil kvůli snaze získat královský titul. Prameny udávají, že zemřel rukou vlastních příbuzných. Zda byl jedním z jeho vrahů právě Inguiomer či příbuzní ze strany jeho manželky, nelze z dostupných pramenů určit.

¹⁸⁶ TACITUS, *Letopisy* (II, 20), str. 85.

¹⁸⁷ Tamtéž, (II, 21), str. 86.

¹⁸⁸ STRABÓN, *Geographiká* (VII, 1, 4), str. 55.

¹⁸⁹ TACITUS, *Letopisy* (II, 45), str. 101.

¹⁹⁰ Tamtéž, (II, 46), str. 102.

4.4 Italicus – první cheruský král

Vnitřní boje uvnitř cheruského kmene s Arminiovou smrtí neskončily – naopak, cheruská vládnoucí vrstva byla po dvou dekadách domácích válek natolik oslabena, že do Říma roku 47 po Kr. vyslala posly s žádostí o propuštění Italika, jediného žijícího potomka původního vládnoucího rodu.¹⁹¹ Tato skutečnost dokazuje, že Inguiomer a stejně tak Thumelikus, syn Arminia a jeho ženy Thusnedy vyrůstající jako římské rukojmí v Ravenně, již v této době nebyli naživu. Italicus byl synem Flava, Arminiova mladšího bratra, a dcery chattského knížete Aktumera. Tacitus ho popisuje jako sličného muže, vycvičeného v boji a jízdě na koni po germánském i římském způsobu,¹⁹² je tedy možné, že sloužil v římské armádě, stejně jako předtím jeho otec a strýc. Z jeho popisu je zároveň patrné, že Italicus se narodil přímo v Římě, kde získal římské občanství.

Císař Claudius žádosti cheruské aristokracie vyhověl a nejspíše s ním uzavřel smlouvu (*foedus*) na Foru Romanu po vykonání starého fetišálního obřadu nebo mu bylo alespoň umožněno vykonat slavnostní oběť na Kapitolu.¹⁹³ Claudius Italikovi před odjezdem do rodné země jeho otce poskytl potřebné finanční prostředky i vlastní družinu věrných bojovníků.¹⁹⁴ Ta byla nejspíše tvořena cheruskými vojáky původně sloužícími v římských auxiliích. Italicus byl Římem oficiálně uznán za krále Cherusků (*rex Cheruscorum*) a stal se přítelem i spojence římského lidu (*rex amicusque et socius populi Romani*).¹⁹⁵ Cheruskové se nejpozději tehdy opět stali přáteli Říma a několik desetiletí po bitvě v Teutoburském lese se tak trvale zřekli protiřímských postojů.¹⁹⁶ O samotnou Italikovu „intronizaci“ se již postarali jeho krajané.

Podle Tacita Cheruskové Italika zpočátku radostně vítali, neboť s jeho příchodem se alespoň na čas stabilizovala situace v kmeni. Italicus měl vládnout laskavě a mírně, vůči sporům v kmeni byl nestranný a ke svým poddaným blahosklonný. Zároveň měl však holdovat alkoholu a „*prostopášností u barbarů oblíbeným*.“ I přes přízeň svého lidu a okolních kmenů se však Italikovi nepodařilo udržet se na trůnu. V řadách Cherusků totiž vznikla nová protiřímská strana usilující o jeho sesazení. Své stoupence měli Italikovi protivníci nalézt také v sousedních kmenech, kde varovali před narůstajícím římským vlivem a ztrátou germánské svobody.

¹⁹¹ KEHNE, 2008, str. 23.

¹⁹² TACITUS, *Letopisy* (XI, 16), str. 274–275.

¹⁹³ KEHNE, 2008, str. 24.

¹⁹⁴ TACITUS, *Letopisy* (XI, 16), str. 275.

¹⁹⁵ KEHNE, 2008, str. 24.

¹⁹⁶ KÜNZL, 2008, str. 37–38.

Italikovi byla vyčítána jeho římská výchova i fakt, že jeho otcem byl Flavus, jenž pozvedl zbraň proti vlastnímu lidu i domácím bohům. Titíž lidé tvrdili, že by za svého vládce nepřijali ani Arminiova vlastního syna Thumelika, kdyby ještě žil, neboť taktéž vyrostl na nepřátelské půdě, a byl „nakažen stravou, otroctvím, oděvem i cizáctvím všeho druhu,“ stejně jako Italicus.¹⁹⁷

Protiřímské frakci se těmito slovy podařilo sestavit početné vojsko, nemenší počet mužů však následoval Italika. Ten svému kmeni připomínal, že trůnu se nezmocnil násilím, nýbrž že k němu byl povolán, neboť neexistuje nikdo urozenějšího původu. Odvolával se na svého strýce Arminia i děda Aktumera, a činy svého otce obhajoval tvrzením, že svou věrností nepříteli pouze držel slovo, jež dal Římu se svolením Germánů. Italicus na svou stranu získal většinu svého lidu a z bitvy proti nepřátelům vyšel vítězně. Později byl však svým kmenem vyhnán, údajně pro přílišnou aroganci.¹⁹⁸ K moci se opět dostal pouze za vojenské pomoci spojenců z kmene Langobardů a snad i římským penězům, což kmen Cherusků ještě více oslabilo. Řím již do vnitřních záležitostí kmene, kromě ojedinělé finanční pomoci, nijak nezasahoval, a to i přesto, že jeho král měl stále prořímské myšlení.¹⁹⁹ Kdy a jak Italicus zemřel nám není známo a jisté není ani to, zda se v případě jeho následníka jednalo o jeho syna či vítězného protivníka.

4.5 Chariomerus a úpadek kmene Cherusků

Posledním známým cheruským králem, vládnoucím na konci prvního století po Kristu, byl Chariomerus (řec. Χαριόμηρος). Jednalo se patrně o Italikova syna, ačkoli žádné antické prameny se o jeho původu nezmiňují. Chariomerus představoval, stejně jako jeho předchůdce, přítele a spojence Říma, jenž na oplátku uznal jeho královský titul.²⁰⁰ Právě kvůli přátelství s Římem a údajné podpoře agresivní politiky Domitiana (císař 69 – 96 po Kr.) vůči sousednímu kmeni Chattů, byl Chariomerus v 80. letech 1. století po Kr. tímto kmenem za pomoci cheruské protiřímské opozice vyhnán z trůnu.²⁰¹ Zda se Cheruskové přímo zúčastnili vojenských zásahů proti svým sousedům ovšem není doložitelné. Chariomerovi se později podařilo získat spojence, jimiž byli zřejmě vyhoštění Cheruskové a příslušníci kmenů s přátelskými vazbami k Římu, a s jejich pomocí znovu usedl na cheruský trůn.²⁰² Podle Cassia Diona byl však svými stoupenci záhy opuštěn, neboť nechal do Říma vyslat rukojmí tvořená příslušníky cheruského

¹⁹⁷ TACITUS, *Letopisy* (XI, 16), str. 275.

¹⁹⁸ Tamtéž, (XI, 17), str. 275–276.

¹⁹⁹ KEHNE, 2008, str. 24.

²⁰⁰ Tamtéž, str. 24.

²⁰¹ DIO, *Rómaiké historiá* (67, 10).

²⁰² KEHNE, 2008, str. 25.

kmene. Chariomerus zřejmě na oplátku od Domitiana získal finanční prostředky nutné k upevnění své mocenské pozice v kmene.²⁰³ Tato epizoda dokazuje silný cheruský odpor vůči římské politice využívající příslušníky jejich kmene jako rukojmí. Důvodem pro vzplanutí následné vnitřní války tak mohlo být právě Chariomerovo předání jeho politických odpůrců či jejich příbuzných Římu.²⁰⁴ Když se pak Chariomerus obrátil na Domitiana s žádostí o vyslání pomocných oddílů, obdržel od něj pouze peníze, o nichž se zmiňuje Cassius Dio.²⁰⁵ O Chariomerově dalším osudu od této chvíle nic nevíme. Cheruskové oslabení vnitřními spory nejspíše na konci 1. století po Kr. zanikli i se sousedním kmenem Fosů v důsledku expanze dvou mocných kmenů – Chattů z jihu a Chauků ze severozápadu.²⁰⁶

5 Římská rukojmí a převýchova náčelnických synů

5.1 Rukojmí jako záruka míru a spolupráce

Tradiční součástí římské zahraniční politiky bylo po staletí přijímání formálních rukojmí (*obses*) podrobených národů, jež měla sloužit především jako záruka dodržení mírových podmínek a přátelského stavu s Římem. Jednalo se zejména o potomky poražených vládců či aristokratů, méně častí byli samotní příslušníci vládnoucí vrstvy či jejich příbuzní. Rukojmí v dětském či mladistvém věku byla totiž mnohem náchylnější ke kulturní indoktrinaci, a jejich převýchova v římském prostředí zároveň umožňovala vést je k tomu, aby po návratu do rodné vlasti šířila římské způsoby a kulturu mezi své lidi. Z těchto jedinců se navíc v budoucnu měli stát přátelé a klienti Říma, jednající v jeho zájmu. Odevzdání politických rukojmí bylo napříč národy a kulturami všeobecně chápáno a přijímáno, a mohlo proto být Římem snadno uplatněno při vyjednávání mírových podmínek se všemi podrobenými nepřáteli.²⁰⁷

Tento systém byl Římem uplatňován ještě před 3. stoletím př. Kr., přičemž až do počátku tohoto století byla formální rukojmí využívána téměř výlučně v souvislosti s bezpodmínečnou kapitulací (*deditio*) nepřátel.²⁰⁸ Zdá se, že za stejných podmínek byli Římu předáni i Segimerovi synové, Arminius a Flavus, a to v roce 7 př. Kr. – poté, co se Cheruskové bezpodmínečně

²⁰³ DIO, *Rómaiké historiá* (67, 10).

²⁰⁴ KEHNE, 2008, str. 25.

²⁰⁵ DIO, *Rómaiké historiá* (67, 10).

²⁰⁶ KEHNE, 2008, str. 25–26.

²⁰⁷ MOSCOVICH, Maurice James. *The Role of Hostages in Roman Foreign Policy* [online]. Hamilton, 1972. 249 str. Dizertační práce. McMaster University. Vedoucí práce E. T. SALMON, str. 38–39.

²⁰⁸ Tamtéž, str. 5.

podrobili Tiberiovi (viz kap. 3.3). Oficiální role rukojmích byla směsicí právního a morálního závazku, vyjádřeného v popisu římského historika Tita Livie jako *pignus fidei*, kde ovšem větší roli hrála morální stránka.²⁰⁹ Jelikož *dediticii* byli zbaveni všech právních statutů a svěřili svůj osud *in fidem populi Romani*, jimi odevzdaná rukojmí zřejmě nesloužila jako právní záruka, nýbrž jako záruka jejich *fides* – věrnosti, cti.²¹⁰

Mezi známá rukojmí odevzdaná Římu ve sledovaném období patřil například Marobud, pozdější markomanský král a římský spojenec, jenž byl internován „jako mladík v Římě a těšil se Augustově přízni.“²¹¹ Podle Suetonia byla mladší rukojmí, povětšinou z královského rodu, často vzdělávána spolu s dětmi římské aristokracie. Sám císař Augustus měl vzdělávat své adoptované děti ve společnosti královských rukojmích, mezi něž mohl patřit jak Marobud, tak například i synové parthského velkokrále Fraata IV. vládnoucího v letech 38 – 2 př. Kr.²¹² Marobud i parthský princ Fraatés (V.), syn stejnojmenného krále, měli podobný životní osud. Oba strávili mládí v Římě, kde byli vedeni k římským způsobům, následně usedli na trůn ve své vlasti a během své vlády využívali znalosti nabyté v Římě. Oběma jejich národům hrozila v určitý čas válka s Římem, kterou se jim však podařilo odvrátit mírovou smlouvou. Oba muži byli přesto v důsledku vnitřních sporů nuceni uprchnout do Říma, kde jim byl přidělen azyl.²¹³ Co se germánských rukojmí týče, Tacitus udává, že „mnohem účinněji [byly] zavázány ty obce, jimž se [uložilo] dát mezi rukojmí i dívky z urozených rodin.“²¹⁴ Takový případ není u Chersků znám, Tacitus ovšem referuje o římské převýchově dvou náčelnických synů – Arminia a Flava.

5.2 Segimerovi synové

Segimerovi synové, Arminius a Flavius, tvořili první doložitelná cherská rukojmí vyslaná do Říma po kapitulaci jejich kmene v roce 8 či 7 př. Kr. Arminius se narodil roku 17 či 16 př. Kr., v roce, kdy byl vyslán do Říma, mu tedy bylo mezi osmi a deseti lety. Přesný rok narození jeho bratra Flava znám není, víme pouze, že byl mladší než Arminius. Jméno jejich matky, Segimerovy ženy, prameny nezmiňují, víme však, že byla naživu ještě v roce 16 po Kr.²¹⁵

²⁰⁹ MOSCOVICH, 1972, str. IV.

²¹⁰ Tamtéž, str. 19.

²¹¹ STRABÓN. *Geographiká* (VII, 1, 3). In: STRABO. *The Geography, Volume III: Books 6–7* [online]. Překlad Horace Leonard Jones. Loeb Classical Library 241. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924.

²¹² MOSCOVICH, 1972, str. 46.

²¹³ TACITUS, *Letopisy* (II, 63), str. 112.

²¹⁴ TACITUS, *Germánie* (8), str. 336.

²¹⁵ TACITUS, *Letopisy* (II, 10), str. 79.

V případě obou bratrů známe pouze latinské verze jejich jmen, původní germánská jména se v pramenech nedochovala. Latinské pojmenování bylo zřejmě součástí snahy o jejich romanizaci. Arminiovo jméno nemá jasný původ, Flavovo ovšem v překladu znamená „světlý, plavý,“ což zřejmě odkazuje na barvu jeho vlasů.

Přesný průběh jejich převýchovy v pramenech popsán není, lze jej však rekonstruovat díky příkladům římského pobytu jiných politických rukojmí z této doby. Z rukojmí vyslaných do Itálie byli drženi přímo v Římě patrně pouze nejdůležitější jedinci pocházející z vládnoucí vrstvy jejich kmene či národa. Mohlo být běžným postupem umístit mladší jedince do tzv. *ludi litterarii* – soukromých škol, v tomto případě speciálně zřízených pro výuku latinského jazyka a dalších aspektů římské kultury.²¹⁶ Důležitým královským rukojmím sídlícím v Římě byla zřejmě poskytnuta určitá osobní svoboda, a často se dokonce stávalo, že se z nich stali prominentní osobnosti v římském společenském životě.²¹⁷ Patřilo patrně k římskému zvyku oslňovat cizince vospělostí jejich kultury a hlavního města. Tacitus se zmiňuje o fríských náčelnících, jež se v roce 58 po Kr. vydali do Říma, kde, zatímco čekali na audienci u císaře Nerona, navštívili „mezi pamětihodnostmi, které se ukazují cizincům, též Pompeiovo divadlo, aby si učinili představu o velikosti národa.“²¹⁸

Arminius s Flavem vstoupili nejpozději v roce 4 po Kr. do římské armády, kde starší z bratrů působil jako *praefectus* cheruské kohorty. Je pravděpodobné, že bratři – alespoň později – nesloužili pod stejným velením, a bojových akcí se účastnili v různých částech impéria. Tacitus v *Letopisech* líčí epizodu, kdy se setkali poprvé po několika letech na opačných stranách řeky Vezery, a tehdy již na opačných stranách bojiště. Zatímco Arminius proti Římu vedl povstání, Flavius mu zůstal natolik věrný, že byl připraven postavit se v boji proti vlastnímu bratru i kmeni. Tacitus dokonce zmiňuje jejich matku, prosící spolu s Arminiem, aby se nestavěl proti rodině, germánským bohům, zděděné svobodě a vlasti. Během let, kdy od sebe byli bratři odloučeni, měl Flavius v boji pod Tiberiovým velením přijít o oko. Arminius se proto svého bratra ptá, odkud má to znetvoření obličejů, a co za tuto oběť na oplátku získal od Římanů. Flavius odpoví, že obdržel náhrdelník, věnec a jiná vojenská vyznamenání, a připomene i zvýšení platu. Jelikož má tento úsek dokazovat především rozpor v názorech na věrnost Římu, Arminius se zde svému bratru vysměje. V ostré výměně názorů, jež následuje,

²¹⁶ MOSCOVICH, 1972, str. 44.

²¹⁷ Tamtéž, str. 45–46.

²¹⁸ TACITUS, *Letopisy* (XIII, 54), str. 364.

se pak Arminius dovolává germánské svobody a bohů, zatímco Flavus velebí římskou velikost a moc císaře.²¹⁹

Flavus byl, jakožto mladší z bratrů, od svých germánských kořenů odtržen mnohem dříve než Arminius, a byl proto náchylnější k indoktrinaci římským myšlením. Jedním z důvodů, proč nepřešel na stranu svého bratra mohl být i fakt, že jako druhorozený syn náčelníka by v kmeni nezískal tak výhodné postavení, jakému se těšil v římské armádě. Je pravděpodobné, že se bratři nacházeli na stejném bojišti jedné z mnoha bitev vedených mezi Germanikem a Arminiem, došlo-li ovšem k přímému střetu, nevíme. Oba bratři však z bojů vyvázli živí. Flavus patrně zůstal Římu věrný až do své smrti, vzhledem ke způsobu, jakým Tacitus popisuje životní podmínky a postavení jeho syna Italika.

6 Cheruští válečníci

6.1 Družiny náčelníků

Výrazem moci a postavení germánských náčelníků, vojevůdců a dalších vlivných mužů z řad kmenové aristokracie, byl počet a statečnost jejich osobní družiny (*comitatus*). Družina se skládala z mladých bojeschopných mužů, kteří již prošli slavnostním rituálem předání štítu a oštěpu na kmenovém sněmu, získali tak právo nosit zbraň a stali se občany státu. Tito mladíci si následně zvolili muže, jehož chtěli následovat – mohlo se jednat přímo o náčelníka kmene či jiného předáka.²²⁰ Vstupem do družiny opouštěli svůj rod a stali se tak součástí zvláštní vrstvy stojící mimo rodovou strukturu společnosti, jež se nepodílela na produktivní práci.²²¹ V dobách míru byli družiníci náčelníkovou „*ozdobou, ve válce pak ochranou.*“ Početnost a odvaha družiny byla pro každého, kdo jí byl následován, zdrojem proslulosti a slávy, a „*již samotná její pověst často stačila odvrátit válku.*“²²² Jestliže přece jen došlo k boji, bylo zdrojem celoživotní potupy a ztráty cti, pokud družiníci přežili muže, jehož měli chránit. Pokud se však vyznamenali odvážnými činy, přispěli tak ke slávě nejen své, nýbrž i svého vůdce.

Válka a loupežné výpravy byly hlavním prostředkem pro udržování velké družiny, neboť družiníci od svého náčelníka požadovali válečného koně, kopí a žold v podobě vydatných hostin. V obcích bylo zvykem přinášet náčelníkům dobytek a obilí, což bylo často využito právě na úhradu osobních potřeb družiníků.²²³ Dary jim byly ve formě koní, zbraní, medailí a řetězů

²¹⁹ TACITUS, *Letopisy* (II, 9–10), str. 79–80.

²²⁰ TACITUS, *Germánie* (13), str. 340.

²²¹ SCHLETTE, 1977, str. 37.

²²² TACITUS, *Germánie* (13), str. 340.

²²³ Tamtéž, (14–15), str. 341–342.

posílány i sousedními kmeny a národy, čímž se nadále zvyšovalo jejich postavení v kmeni. Tacitus udává, že od Římanů se naučili přijímat také peníze.²²⁴ Pokud tedy moc jedince závisela na velikosti družiny, a velikost družiny zase na schopnosti uhradit náklady spojené s jejím udržováním, je možné, že germánská, a tedy i cheruská aristokracie nabývala nebývalé moci přijímáním římských darů a peněz, jimiž si zajišťovala vlastní početnou a věrnou družinu bojovníků, a tím i určitou nezávislost. Přímou zmíněna je v pramenech pouze družina Arminia a Inguiomera, lze však předpokládat, že vlastní družinu měl například i Segestes či Segimer.

6.2 Auxilia v římské armádě

Zajímavý fenomén představují tzv. cheruská *auxilia* v římské armádě. Jednalo se o pomocné sbory tvořené příslušníky spojeneckých kmenů či svobodnými římskými občany bez občanských práv. K postupnému začleňování pomocných sborů do struktur římské armády došlo mezi obdobím vlády císaře Augusta a Claudia. Příslušníci *auxilii* museli stejně jako legionáři v armádě odsloužit určitý počet let, stali se však profesionálními vojáky s nárokem na žold a vybavení.²²⁵ Velitelem pomocného sboru byl vždy příslušník jezdeckého stavu (*ordo equester*) s titulem prefekta.²²⁶ Stejnou hodnost zastával Arminius během své služby Římu.

Cheruští válečníci bojovali v římských *auxiliích* nejpozději od roku 4 po Kr., kdy byla náčelníkem Segimerem podepsána mírová smlouva s Římem, a poskytování bojeschopných mužů pro římskou armádu bylo zřejmě její součástí. Jedním z vojenských táborů, kde byly umístěny pomocné jednotky tvořené Cherusky, byl Haltern na řece Lippe. Na tuto skutečnost poukazují archeologické nálezy objevené v pohřebišti na severozápadě území kdysi obývaného Cherusky. Jedná se o římské varné hrnce z přelomu letopočtu, které byly Cherusky využity jako pohřební urny. Jelikož takovéto hrnce tehdy nebyly užívány jinde než v římských táborech, Cheruskové museli být v bezprostředním kontaktu s římskými legionáři. Archeometrickým zkoumáním bylo zjištěno, že hrnce byly zhotoveny ve vojenské hrncírně v táboře Haltern, u něhož byly zároveň nalezeny další hrnce využívané jako pohřební urny. Tento zvyk mohl být Cherusky přejat pouze po dlouhodobém kontaktu s tamními legionáři, což dokazuje, že v táboře Haltern byla alespoň po nějaký čas umístěna cheruská pomocná jednotka. Její příslušníci si poté při návratu do vlasti přinesli různorodé římské náčiní získané právě ve vojenských táborech.²²⁷

²²⁴ TACITUS, *Germánie* (15), str. 342.

²²⁵ ANTOŠ, Tomáš. *Význam pomocných sborů římského vojska v období raného principátu* [online]. Brno, 2018. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Marek Meško, str. 12.

²²⁶ Tamtéž, str. 14.

²²⁷ COSACK, 2014, str. 161–163.

Jisté úseky v Tacitových *Letopisech* dále naznačují, že příslušníci cheruského kmene bojovali na římské straně během Germanikových odvetných tažení. V předvečer bitvy na pláni Idistaviso byl k římskému ležení vyslán jezdec znalý latinského jazyka, jenž Arminiovým jménem sliboval ženu, půdu a 100 sesterciů denně po dobu války každému, kdo přeběhne na jeho stranu. Nabídka se zřejmě týkala zejména příslušníků germánských *auxilií*, v nichž s velkou pravděpodobností sloužili i Cheruskové. Následujícího dne však právě tyto jednotky stály po boku Galů v čele římského vojska. Tacitus se ovšem zmiňuje o rozšířené domněnce, že Arminiovi se z bitvy podařilo uniknout pouze za pomoci Cherusků v římských pomocných sborech, již ho poznali, přestože si tvář pomazal vlastní krví, a nechali ho z bojiště uniknout.²²⁸

6.3 *Germani corporis custodes*

Antické prameny uvádějí, že z Germánů nesestávaly pouze pomocné jednotky, nýbrž i speciální císařova tělesná stráž – tzv. *Germani corporis custodes*. Tito strážci byli odpovědní pouze císaři, jemuž skládali přísahu věrnosti. Podle starověkých historiků existovala germánská stráž chránící císaře julsko-klaudijské dynastie od dob Augusta až po Nerona, tedy zhruba od období přelomu letopočtu do roku 68 po Kr.²²⁹ O Cheruscích se prameny přímo nezmiňují, víme však, že Augustus nechal svou germánskou stráž rozpustit záhy poté, co se dozvěděl o Arminiově zradě v Teutoburském lese. Nejpozději v roce 14 po Kr. byla však znovu obnovena, patrně jeho adoptivním synem Tiberiem.²³⁰ Císař Caligula, vládoucí v letech 37 – 41 po Kr., se měl neustále obklopovat oddílem Batavů – proslulých Germánů z území dnešního Nizozemska – a do čela své germánské tělesné stráže postavil thrácké gladiátory.²³¹ Vlastní germánskou stráž měla i Agrippina, matka císaře Nerona vládoucího v letech 54 – 68 po Kr., jež jí byla přidělena před rokem 55 po Kr., avšak záhy opět odebrána kvůli jejímu rozkmotření se synem.²³² Císařskou germánskou stráž definitivně rozpustil až císař Galba v roce 69 po Kr. Suetonius se o této germánské jednotce vyjadřuje jako o „četě, jež v mnohých zkouškách osvědčila velikou věrnost.“²³³

²²⁸ TACITUS, *Letopisy* (II, 16–17), str. 83–84.

²²⁹ KÜNZL, 2008, str. 44.

²³⁰ TACITUS, *Letopisy* (I, 14), str. 37.

²³¹ KÜNZL, 2008, str. 44.

²³² TACITUS, *Letopisy* (XIII, 14), str. 340.

²³³ KÜNZL, 2008, str. 44.

6.4 Vliv Říma na germánské válečnictví

Římský vliv se výrazně promítl ve všech aspektech germánského života, nejvíce však ve způsobu boje. Germáni žijící na přelomu letopočtu projevili značnou schopnost přizpůsobit se bojové taktice římského nepřítele, a to nejen přejímáním jeho válečných strategií, nýbrž i vojenské organizace a disciplíny. Před touto změnou bývalo u Germánů zvykem, že útočili v neuspořádané klínové formaci, výhruzně mávajíce štíty nad jejich hlavami. Při útoku měli být do půli těla nazí, a jejich válečný řev měl doprovázet divoký zpěv. Ve válce mezi Arminiem a Marobudem v roce 17 po Kr. již však podle Tacita žádná ze stran neútočila „*neuspořádanými výpady v rozptýlených tlupách*“, jak tomu bývalo kdysi, nýbrž válečníci se drželi svých praporů, zajišťovali se zálohami, a byli navyklí následovat rozkazy svých velitelů.²³⁴ Tato válka mimo jiné dokazuje, že Germáni již byli schopni bojovat ve větších vojscích, přičemž ve svůj prospěch dokázali rovněž skvěle využít terénní podmínky.²³⁵

Projevem měnicí se bojové taktiky bylo i přizpůsobení germánských zbraní a štítů výzbroji římských legionářů. Germáni bojovali s krátkými jednosečnými a dlouhými dvousečnými meči, jež se v posledních staletích před Kristem neustále prodlužovaly a postupně dosahovaly délek 90 až 110 cm – vyrovnaly se tedy mečům keltským. Aby však Germáni obstáli při střetu s římskými legionáři, začali nejenže používat ukořistěné římské zbraně, nýbrž i kovat vlastní kratší meče po vzoru římského *gladia*. Jejich délka zpravidla dosahovala 60 – 65 cm, někdy i méně než 50 cm.²³⁶ Měnit se začaly i železné štítové puklice. Štíty tvořily spolu s kopím či oštěpem standartní výzbroj germánských bojovníků, jež měla zároveň symbolický význam. Germánské štíty byly tvořeny pouze velmi tenkými pomalovanými prkny, v jejichž středu byla umístěna železná puklice.²³⁷ Jelikož mohutné údery mečem či kopím by takové štíty snadno roztrhly, germánský bojovník se musel snažit rány zachytit puklicí a zbraň nepřítele tak srazit stranou. Začaly se proto kovat různé formy, z nichž puklice ve tvaru silného vybíhajícího ostnu se ukázala být nejvhodnější pro odrážení ran římských mečů. Germáni začali později rovněž útočit se svými štíty zvednutými nad hlavou, což byla původem římská bojová taktika.²³⁸

²³⁴ TACITUS, *Letopisy* (II, 45), str. 101.

²³⁵ SCHLETTE, 1977, str. 149.

²³⁶ Tamtéž, str. 144.

²³⁷ STRASSMEIER, 2021, str. 32.

²³⁸ SCHLETTE, 1977, str. 146–147.

Závěr

Bakalářská práce si kladla za cíl určit, do jaké míry byl působením římské říše ovlivněn germánský kmen Cherusků, jenž se v roce 9 po Kr. podílel na jedné z největších porážek v dějinách Říma. Zkoumán byl především vliv na moc náčelníků a kmenové aristokracie v důsledku římského působení v Germánii. Pozornost byla věnována i římské převýchově potomků germánských vládců na příkladu synů cheruského náčelníka Segimera, dále působení příslušníků cheruského kmene v pomocných sborech a římskému vlivu na germánské bojové taktiky i výzbroj. Těmto kapitolám předcházela ucelený přehled dostupných informací o struktuře a kultuře cheruského kmene a dějinách cherusko-římských vztahů, kde byl zároveň nastíněn rozsah římského vlivu ve svobodné Germánii.

Z výzkumu vyplývá, že mocenské postavení cheruských náčelníků a později i králů, bylo výrazně ovlivněno vnitřními spory v kmeni, jež měly často svůj původ v rozdílných názorech aristokracie na povahu vztahu Cherusků vůči Římu. Za vlády každého ze zmíněných cheruských vůdců existovaly v kmeni dvě politické frakce, z nichž jedna přátelské vztahy s Římem podporovala a druhá je odmítala. Řím tyto vnitřní konflikty nadále prohluboval tím, že prořímské aristokraty zahrnoval luxusními dary a finančními prostředky, čímž aktivně přispíval k růstu jejich prestiže a moci v kmeni. Aristokraté podporující zájmy Říma tak měli prostředky k udržování vlastní družiny bojovníků, čímž se rozšířily řady jejich stoupců a tím i jejich vliv na vnitřní chod kmene. V případě protiřímsky orientovaných náčelníků Segimera i Arminia tak došlo k viditelnému oslabení moci náčelníka i kmene samotného. Po roce 47 po Kr. to byli zejména cheruští králové, koho Řím finančně podporoval, avšak ani to nezabránilo jejich následnému sesazení protiřímskou frakcí, k němuž došlo v případě Italika i Chariomera nejméně jednou.

Snahy o ovlivnění postoje cheruských náčelníků vůči Římu probíhaly již v 1. století př. Kr., kdy byli do Říma jakožto rukojmí vysláni synové, a tedy i potenciální následníci náčelníka kmene Segimera, Arminius a Flavus. Ti zde měli být vedeni k římským způsobům a myšlení, čímž si Řím chtěl zajistit jejich pozdější věrnost a spolupráci. Avšak zatímco mladší Flavus zůstal Římu loajální až do své smrti, starší Arminius proti němu vedl rozsáhlé povstání, a to za použití vědomostí, jichž nabyl během svého pobytu v Římě a vojenské služby v římském pomocném sboru. Flavova věrnost Římu byla později využita kmenovou protiřímskou frakcí za vlády krále Italika, Flavova syna, jako záminka ke vzpouře a Italikovu sesazení z cheruského královského trůnu.

Posly romanizace neměli být u Cherusků pouze Segimerovi synové, nýbrž i cheruští vojáci sloužící v pomocných sborech římské armády. Ti se po návratu do rodné vlasti zasloužili o rozšíření římských způsobů a produktů mezi svůj kmen. Bojem po boku Římanů i proti nim se Germáni přiučili novým válečným strategiím i disciplíně a začali přizpůsobovat své zbraně a štíty k boji proti zbraním římských legionářů. Tato zásadní změna v germánském válečnictví byla nejvíce patrná během války mezi Cherusky a Markomany.

Ačkoli přeměna Germánie v římskou provincii byla v době Arminiova povstání teprve v začátcích, již tehdy byl patrný nesmírný vliv Říma na každodenní život Cherusků. Římská kultura i zboží se šířily na tržištích, v civilních osadách i vojenských táborech, kde kvetly římsko-germánské obchodní vztahy. Na cheruském území byly stavěny římské stanice, cesty a mosty usnadňující přesun nejen římskému vojsku, nýbrž i obchodníkům a řemeslníkům. A římský vliv se promítl i do tak základních aspektů cheruské kultury, jakým bylo pohřbívání. Pro Cherusky však římské působení nemělo vždy pouze pozitivní důsledky. Na kvalitě jejich života se jistě projevila výše tributů vybíraných římskými místodržiteli, a války a odvetná tažení si navíc vyžádaly nespočetné životy na obou stranách. Cheruská země byla římskými vojsky několikrát vypleněna a zpusťována. Vzhledem k římské reakci na Varovu porážku se dá ovšem namítat, že Cheruskové měli zároveň stejný, ne-li větší vliv na římskou říši. Bitva v Teutoburském lese znamenala zásadní obrat v římské zahraniční politice a v konečném důsledku navždy zmařila snahy Říma učinit z území svobodné Germánie další ze svých provincií.

Seznam použitých informačních zdrojů

Antické prameny

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Překlad Jan Kalivoda. Praha: NAŠE VOJSKO, 2019. ISBN 978-80-206-1816-0.

DIO, Cassius. *Rómaiké historiá*. In: DIO, Cassius. *Roman History, Volume VIII: Books 61–70* [online]. Překlad Earnest Cary. Loeb Classical Library 176. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z LacusCurtius: Into the Roman World: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/67*.html.

DIO, Cassius. *Rómaiké historiá*. In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021. ISBN 978-3-15-018587-2.

FRONTINUS. *Strategemata*. In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021. ISBN 978-3-15-018587-2.

PATERCULUS, Velleius. *Historia Romana*. In: KÜNZL, Ernst. *Germáni: tajemné národy ze severu*. Překlad Jan Hlavička. Praha: Vyšehrad, 2019. ISBN 978-80-7601-188-5.

PATERCULUS, Velleius. *Historia Romana*. In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021. ISBN 978-3-15-018587-2.

PATERCULUS, Velleius. *Historia Romana*. In: WOLTERS, Reinhard. *Die Schlacht im Teutoburger Wald. Arminius, Varus und das Römische Germanien*. München: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-3-406-69995-5.

STRABÓN. *Geographiká*. In: WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021. ISBN 978-3-15-018587-2.

STRABÓN. *Geographiká*. In: STRABO. *The Geography, Volume III: Books 6–7* [online]. Překlad Horace Leonard Jones. Loeb Classical Library 241. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z LacusCurtius: Into the Roman World: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/7A*.html.

TACITUS, Publius Cornelius. *Cornelii Taciti Annalium ab excessu divi Augusti libri*. The Annals of Tacitus, edited with introduction and notes [online]. Oxford: Clarendon Press, 1891 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z Internet Archive: <https://archive.org/details/corneliitacitia02furngoog/page/n7/mode/2up>.

TACITUS, Cornelius Publius. Germánie. In: *Z dějin císařského Říma: Dějiny; Život Iulia Agricoly; Germánie; Rozprava o řečnících*. Překlad Antonín Mařík, Antonín Hartmann a Václav Bahník. Praha: Svoboda, 1976. Antická knihovna (Svoboda).

TACITUS, Cornelius Publius. *Letopisy*. Překlad Antonín Mařík a Antonín Hartmann. Praha: Svoboda, 1976. Antická knihovna (Svoboda).

Sekundární literatura

ANTOŠ, Tomáš. *Význam pomocných sborů římského vojska v období raného principátu* [online]. Brno, 2018 [cit. 15.4.2023]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Marek Meško. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/15sjy/>.

BREPOHL, Wilm. *Arminius gegen Germanicus*. 2. vyd. Münster: Aschendorff Verlag, 2012. ISBN 978-3-402-117887-3.

COSACK, Erhard. *Rhein-Weser-germanische Scheiterhaufengräber bei Mehle (Lkr. Hildesheim) mit einem römischen Kochtopf der Okkupationszeit und dessen kulturgeschichtlichen Hintergrund* [online]. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 61, 2014 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/jahrb-rgzm/article/view/72370>.

DREYER, Boris. *Arminius und der Untergang des Varus*. Warum die Germanen keine Römer wurden. Stuttgart: Klett-Cotta, 2009. ISBN 978-3-608-94510-2.

KEHNE, Peter. Zur Lokalisierung, Organisation und Geschichte des Cheruskerstammes. In: Michael Zelle (ed.): *Terra incognita? Die nördlichen Mittelgebirge im Spannungsfeld römischer und germanischer Politik um Christi Geburt*. Mainz: Philipp von Zabern Verlag, 2008. ISBN 978-3-8053-3632-2.

KERREMANS, Bernt. Metus Gallicus, tumultus Cimbricus? The Possible Promulgation of a “tumultus” in the Cimbrian War (105-101 BCE) [online]. In: *Mnemosyne* 69 (4). Brill, 2016 [cit. 15.4.2023], str. 823–834. ISSN 1568-525X. Dostupné z JSTOR: <https://www.jstor.org/stable/24772112>.

KRAUSE, Arnulf. *Die Geschichte der Germanen*. 6. vyd. Hamburg: Nikol-Verlag, 2021. ISBN 978-3-86820-184-0.

KÜNZL, Ernst. *Germáni: tajemné národy ze severu*. Překlad Jan Hlavička. Praha: Vyšehrad, 2019, ISBN 978-80-7601-188-5.

MOSCOVICH, Maurice James. *The Role of Hostages in Roman Foreign Policy* [online]. Hamilton, 1972 [cit. 15.4.2023]. 249 str. Dizertační práce. McMaster University. Vedoucí práce E. T. SALMON. Dostupné z MacSphere: <https://macsphere.mcmaster.ca/handle/11375/12926>.

PIEPER, Mark. Untersuchungen zum Import vom römischen Waren im mittlerem Hellwegraum während der Römischen Kaiserzeit. In: MELZER, Walter (ed.). *Imperium Romanum produxit – Römische Sachgüter in Soest und im mittleren Hellwegraum* [online]. Soest: Westfälische Verlagsbuchhandlung Mocker & Jahn, 2010 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: https://www.soest.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/Bauen_und_Wohnen/Stadtarchaeologie/Soester_Beitraege_zur_Archaeologie_Band_11.pdf.

SCHEUNGRABER, Corinna a Friedrich E. GRÜNZWEIG. *Die altgermanischen Toponyme sowie ungermanischen Toponyme Germaniens: ein Handbuch zu ihrer Etymologie* [online]. In: *Philologica Germanica* 34. Fassbaender: Vídeň, 2014 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de>.

SCHLETTE, Friedrich. *Germáni*. Mezi Thorsbergem a Ravennou. Kulturní dějiny Germánů do konce doby stěhování národů. Praha: ORBIS, 1977.

STRASSMEIER, Andreas a Andreas GAGELMANN. *Das Heer des Arminius*. Germanische Krieger zu Beginn des 1. nachchristlichen Jahrhunderts. Berlin: Zeughaus Verlag GmbH, 2021. ISBN 9-783938-447390.

WAGNER, Norbert. *Lemovii, Helvecones*, Batavi, Batívoi, Chamavi, Cherusci Stammesnamen zwischen Germanen und Kelten* [online]. In: *Historische Sprachforschung/ Historical Linguistics*. 2015, č. 128 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z JSTOR: <https://www.jstor.org/stable/44114693>.

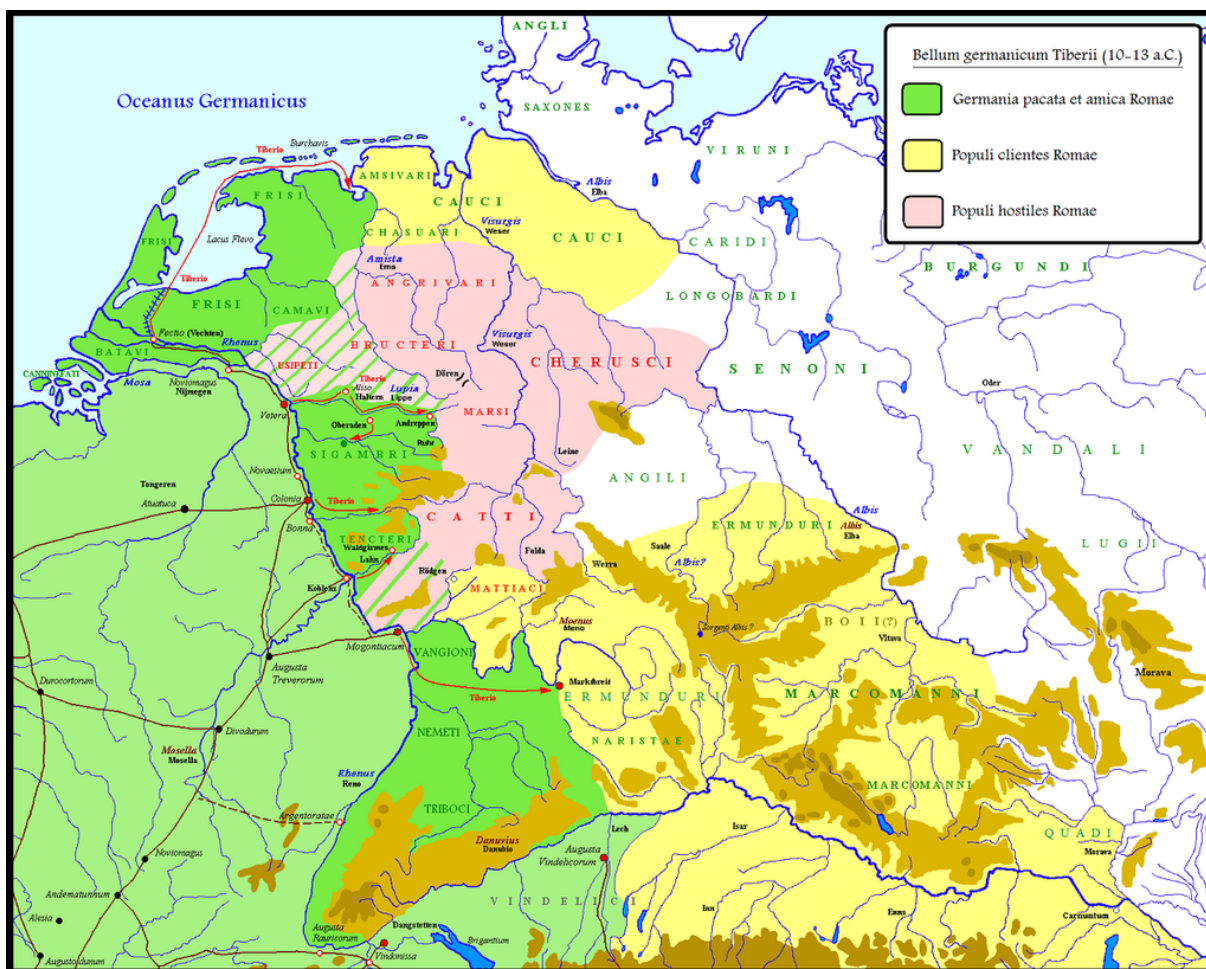
WALTHER, Lutz (ed.). *Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoburger Wald*. Stuttgart: Reclam Phillip Jun., 2021.

WOLTERS, Reinhard. *Die Schlacht im Teutoburger Wald*. Arminius, Varus und das Römische Germanien. München: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-3-406-69995-5.

WOLTERS, Reinhard. *Římané v Germánii*. Překlad Vlastimil Drbal. Praha: Vyšehrad, 2002. Historica (Vyšehrad). ISBN 9-788070-215395.

PŘÍLOHA A – Mapa území germánských kmenů

Obr. 1: Mapa území germánských kmenů v době Tiberiových výprav (10 – 12 po Kr.). Zeleně vyznačená území představují území přátel Říma, žlutě vyznačená území znázorňují území římských klientů a růžově vyznačená území značí území římských nepřátel. Mezi růžově vyznačená území patří i území kmene Cherusků, neboť mapa znázorňuje stav bezprostředně po bitvě v Teutoburském lese.

PŘÍLOHA B – Archeologické nálezy

Obr. 3: Římské varné hrnce formy Haltern 57 využité jako cheruské pohřební urny. Nález z římského vojenského tábora Haltern.

Obr. 2: Denár s vyobrazením Germána předávajícího sedícímu Augustovi dítě jako rukojmí.

Obr. 4: Jezdecká maska nalezená na archeologickém nalezišti v Kalkriese u Osnabrückeru.

PŘÍLOHA C – Cheruskové v moderním umění

Obr. 5: Příslušníci kmene Cherusků.

Obr. 7: Římští výběrčí tributu.

Obr. 8: Arminius jako náčelník kmene Cherusků.

Obr. 6: Arminius v bitvě v Teutoburském lese.

Obr. 9: Publius Quinctilius Varus.

Obr. 10: *Náčelník Segimer (vpravo) a Segestes (vlevo).*

Obr. 11: *Príslušníci kmene Cherusků (vlevo) a Brukerů (vpravo).*

Obr. 12: *Thusnelda a germánský bojovník držící ukořistěného orla legie.*

Obr. 13: *Digitální umění: Germanicus na dějišti Varovy bitvy v roce 15 po Kr.*

Seznam příloh

Příloha A – Mapa území germánských kmenů

Příloha B – Archeologické nálezy

Příloha C – Cheruskové v moderním umění

Seznam obrázků

Obr. 1: Mapa území germánských kmenů. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Cherusci#/media/File:Germania_10-12_Tiberio.png.

Obr. 2: Denár s vyobrazením Germána předávajícího sedícímu Augustovi dítě jako rukojmí. In: *Classical Numismatic Group, LLC* [online]. [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=115277>.

Obr. 3: Římské varné hrnce formy Haltern 57 využité jako cherské pohřební urny. Nález z římského vojenského tábora Haltern. In: COSACK, Erhard. *Rhein-Weser-germanische Scheiterhaufengräber bei Mehle (Lkr. Hildesheim) mit einem römischen Kochtopf der Okupationszeit und dessen kulturgeschichtlichen Hintergrund* [online]. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 61, 2014 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/jahrb-rgzm/article/view/72370>.

Obr. 4: Jezdecká maska nalezená na archeologickém nalezišti v Kalkriese u Osnabrücku. In: *Spektakuläre archäologische Funde Niedersachsens* [online]. Norddeutscher Rundfunk.de, 2015 [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.ndr.de/geschichte/Die-wichtigsten-archaeologischen-Funde-Niedersachsens,archaeologie176.html>.

Obr. 5: Příslušníci kmene Chersků. In: *Barbaren*. 5. díl. [epizoda televizního seriálu]. Německo, 2020- [cit. 15.4.2023].

Obr. 6: Arminius v bitvě v Teutoburském lese. In: *Barbaren*. 6. díl. [epizoda televizního seriálu]. Německo, 2020- [cit. 15.4.2023].

Obr. 7: Římští výběrčí tributu. In: *Barbaren*. 1. díl. [epizoda televizního seriálu]. Německo, 2020- [cit. 15.4.2023].

Obr. 8: Arminius jako náčelník kmene Chersků. In: *Barbaren*. 4. díl. [epizoda televizního seriálu]. Německo, 2020- [cit. 15.4.2023].

Obr. 9: Publius Quinctilius Varus. In: *Barbaren*. 6. díl. [epizoda televizního seriálu]. Německo, 2020- [cit. 15.4.2023].

Obr. 10: Náčelník Segimer (vpravo) a Segestes (vlevo). In: *Barbaren*. 2. díl. [epizoda televizního seriálu]. Německo, 2020- [cit. 15.4.2023].

Obr. 11: Příslušníci kmene Cherusků (vlevo) a Brukterů (vpravo). In: *Barbaren*. 3. díl. [epizoda televizního seriálu]. Německo, 2020- [cit. 15.4.2023].

Obr. 12: Thusnelda a germánský bojovník držící ukořistěného orla legie. In: *Barbaren*. [televizní seriál]. Německo, 2020- [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: https://www.imdb.com/title/tt9184986/mediaindex?ref_=tt_mv_close.

Obr. 13: Digitální umění: Germanicus na dějišti Varovy bitvy v roce 15 po Kr. PETRAUSKAS, Vilius, 2017. *Coming back to Teutoburg Forest Battle scene* [digitální umění]. [online]. [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: ArtStation: <https://www.artstation.com/artwork/dRqEK>.